

KAITSE KODU!

E.

SALU.

5. jaanuar 1929

NR. 1

Hind 20 senti

TALLINNA KREDIIT PANK

ASUTATUD 1907. AASTAL.

Põhikapital	Kr. 1.290.000.—
Tagavarakapitalid	„ 612.000.—
Hoiusummad (nov. 1928.) „	11.190.978.—
Äriseis 30. nov. 1928. a. „	26.524.054.—

Juhatus: Tallinnas, S. Karja tän. oma majas.

Osakonnad:

Abjas, Antslas, Haapsalus, Hiiu-Keinas, Jõhvis, Narvas, Nõmmel, Tapal, Tartus, Türil, Viljandis ja Võrus.

Annab laenusid.

Võtab raha hoiule.

Toimetab kõiksugu pangaoperatsioone.

SUURED KINGITUSED

„Kaitse Kodu!” tellijaile.

Jälle teeb „Kaitse Kodu!” oma lugejaile suure uus-aasta kingi: kõikide aastafellijate vahel, kes oma tellimise annud ja maksnud kuni 15. veebruarini 1929. aast., loositakse veebruari lõpul välja järgmised väärtuslikud asjad: jalgratas, kohver-grammofon, jahipüss, paar haid suuski, väikekaliibriline vintpüss.

Uuendage aegsasti tellimine, kui tahate omandada väärtusliku kingituse!

SISU: Kaanepilt: Kel polnud uue aasta tulek mingiks pidulikkuseks. / Aastate lävel. — E. Viskel. / Milles peaks eelolev aasta erinema möödunust. — V. Neggo. / Meie uus nägu. — E. Jalak. / Punaväe sissetungimine Eestisse. — J. Maide. / Vabadussõja pöördpäevilt. — Kindral A. Tõnisson. / Kolm lähtsat tähtpäeva meie kirjandusloos. / „Maakroon.“ / Uueks aastaks — oma marss / Kaitseliidu loterii võidud. / Kaitseliidu kehalise kasvatuse kursused. / Kured. — Maila Talvio romaan Soome vabadussõjast. / Viimane ja esimene nädal. / Küsimusi ja vastuseid.

KAITSE KODU!

Tellimishind: aastas 6 krooni,
poolaastas 3 krooni, veerand-
aastas 1 kroon 50 senti, kuus
50 senti.

Üksiknumber 20 senti.

Kuulutuste hinnad. ¼ lehek.
40 krooni, ½ lehek. 20 krooni,
¼ lehek. 10 krooni ja ⅛ lehek.
5 krooni. Esimese kaane sise-
kõlg 50%, tagumise kaane välis-
kõlg 100% kallim.

Nr. 1.

Ilmub üks kord nädalas.

Toimetus ja talitus: Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äri-
päeval kella ½9—10 h.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap. Vastutav toimetaja: V. Neggo.

Tegev toimetaja: E. Jalak.

Aastate lävel.

Mõtisklusi, soove, tagasivaateid.

Aasta 1928 on juba minevik. Teda ei ole enam, nagu ei ole enam miljoneid varemaid.

Ei ole? Aga kuhu nad kaovad?

Päeva järele tuleb päev, mis täna on täna, on juba homme eile, ja „praegu“ on hetke pärast „hiljuti“. „Nüüd“ ei kesta.

„Kuhu nad kaovad?“ — seda küsimust oleme lapsepõlves esitanud oma vanematele, lapselist, esimest ajavalulist küsimust, süda täis suurt nõutust igaviku voolamismängu ees. Meile ei osatud vastata, ehk kui, siis ainult: „Nii on alati olnud, et päeva järele tuleb päev ja ei peatu ükski...“

Nii on alati olnud — midagi muud ei oska vastata meist keegi ka praegu. Aga oleme nüüd juba harjunud selle päevade kadumismänguga, oleme tuimunud ja nimetame kogu lapselisuseks, kui mõni juhtuks küsima: miks, kuhu need päevad kaovad?

Aga kui vaheldub üks aasta teisega, siis ärkab jälle meiegi alaliselt vananevates südames too lapsepõline suur nõutus. Tahaks takistada aja aatomeid nende lennul, neid pidamatuid eluaja osakesi, mis kihutavad mööda —

mineviku unustusse. Aja vooluväravad on avatud alati, aga just neil hetkeil, mil vaheldub üks inimlikult nummerdatud, paratamatult olematusesse voolav järk teisega, mis jälle algab oma paratamatut kadumist — siis muutub nõutult küsivaks, nukralt resigneerivaks kõige sammeldanumgi süda.

Kadus aasta 1928.

Aga aeg on igavene. Mõned ütlevad: aeg on ainuke igavene ses kaduvas, muutuvmas maailmas. Kui ka poleks midagi muud meelelist, mõttelist, ettekujutatavat, taibatavat ja tajumatut — ikkagi oleks igavene, mõõtmatu aeg...

Algas aasta 1929. Pärast 1928-nda kadumist.

Aeg on igavene. Algusetu, lõputu. Meie, kaduvad, nummerdame ta aatomeid, ripume ta pisi-pisi-pisikeste osakeste küljes...

*

Minevik, möödunu, ei haihtu siiski täieliselt olematusesse. Kuidas ütleb raamatute raamatki: „... ja nende teod käivad nende järele“.

Minevik on oleviku ja selle kaudu tulevikugi sünnitaja, nagu sünnitab üks põlv teise, parandab sellele oma varanduse, teod, tööd ja r u u m i g i maailmas — et ise kaduda. Minevik on oleviku sünnitaja, olevikule parandaja.

Suur ajalooline epookki pole ainult omaette-epook, vaid eelmise järk ja eales ei saa teha puhast vahet ühe ning teise vahel. Nar-rus oleks mõelda, et saaksime tõmmata selget joont kahe aasta vahele meie elu, sündmuste, töö suhtes. Progress, sündmuste, töö vool on alaline, voolab ühes ajaga ja tema kohustused, mured, rõõmud ei tunne mingisugust inimliku arvestuse poolt kahe aastanumbriga loodud läve.

Seda teame — vast astunutena 1928-ndast üle läve 1929-ndasse.

Kuidas peab olema halb neil, kel pole sihti, eesmärki, kohustusi! Millest võiksid nad elada?

Kuidas peab neil kurb ja hall ja rõhuv olema just aastate vahetus — hetk, mil selgena ja neile meele lõikavana kerkib silme ette elu peatamatu vool. Teistel on see vaid ajamõõteline hetk, töö vahetus ahelikus, kohustuste ja teguderõõmu järgnemises. Ka meil. Sest meie pere ei tunne sihituid, kohusetuid, õnnetuid teadmatuid.

Jumal, saatus, elu, loodus — nimetagu teda igauks nii, kuidas talle seda käsib ta töökspidu — on kord seadnud nii, et ei lase hetkekski peatuda elu vältumöödul — ajal. Temaga kaa-savoolamisest pääseb ainult see, kelle südame-tukse on kustunud surmatardumuseks. See on ainuke pääsetee. Teist ei ole. Sel, kes tahab elada, pole aga ühtki.

„Mina ei usu, et maailm oleks ealeski loo-dud. Usun, et teda on loodud alati ja luuakse igavesti.“ Nii kuulsin hiljuti kõnelevat üht väga sügavmõttelist ja usklikku inimest.

Ja mina ei usu, et eales võiks maailmast kaduda loomise, töö mõte ja vajadus. Sest kui nad kaoksid, oleks kadunud maailma mõte üldse. — Nii usun.

Ei ole eales puudu tööst. Küll aga tegijaist. Seda tuleb tuletada meele, astudes ühest 365-päevasest ajamöötest teise sama suurde. Minevikku vajunud aastat algasime lootuste ja

ootustega, parimate õnnesoovidega kodumaale, teistele, eneselegi. Ei tarvitse sugugi olla pes-simist, kui ütelda, et pole kõik läinud nii, nagu seda kujutlesime, lootusime, soovisime. Elupigis-tusi on olnud, pettumusi ka. Aga lootuste t e o s t u m u s i ka.

Kodumaale oli lahkunud aasta küll täht-sate pidu- ja mälestuspäevade aastaks. Aga ei saa salata paratamatutena tulnud raskusi.

Neid ei tohi salata, sest see oleks ülekohus tema vastu. Tuletagem meele: tööd on küll.

Ei maksa meil vähematki kiidelda enes-telgi. Kuigi oleme t e i n u d tööd — kas me po-leks võinud olla veel energilisemad, veel töökamad? Tuletagem meele: tööd on küll. Jatkub alanudki aastaks külluses.

Ei taha olla mingisugune ajaprohvett, aga ütlen siiski: viibime praegu meie igavese iseseisvuse võitluse raskei-m a s j ä r g u s .

Tõsi: olid pigistavalt rasked ja hädaohtli-kud meie välise vabastusvõitluse päevad. Nõud-sid lunastushinnaks meheelusid, loobumusi, pin-gutusi ja võitlus oli otse mõttetuseni tasa-kaalutu.

Aga: esimeste üliraskete ja lootusthalva-vate päevade järele tuli pööre, võitluskäik kõ-vendas teadmist meie õigusest, lootust, võidu-ootusi. Ühendas üksmeelseks ohvrimeelseks kogu rahva. Lootus paremale tulevikule andis õhutust, elu- ja võitlustahet.

Aga nüüd...

Ohvrimeelse vahvuspuhangu asemel nõu-dis kodumaa kindla ja kestva töö tahet. Tege-liku ülesehituse töö, ajalise arengu käik on sa-gedasti kanda raskem kui põrgutuline tormamine vaenlase kuulipildujapesa kallale. Seda oleme näinud, näeme.

On ohkajaid, on argu, on pettunuid, on taganejaid, on muutunud vastastekski...

Siin aidata eeskujuga, teoga ja sõnaga — see on tähtsamaid meie, koduarmastajate suur-maleva, ülesandeid praegu. Selleks jõudu! Selleks

parimat, õnnistatud uut aastat!

Eevalt Viskel.

Kümne aasta eest: Nii söideti
frondile. . .

Milles peaks eelolev aasta erinema möödunust.

Kui seisame aasta vahetusel, uue aasta sünnipäeval, siis valdavad meid samasugused tunded ja mõtted kui oma sünnipäeva hommikul.

Tahtmatult jääb pilk peatuma möödunud aasta sündmustel, hindab nende häid ja halbu külgi ja tõmbab saldo deebetisse ja kreditisse.

Ning see on hea, et jääme vahel peatuma ja vaatama tagasi. Kuid ainult siis, kui hinnates möödunud aega ja tehes vastavaid kokkuvõtteid ühtlasi ka võtame neist oppust tulevasteks aegadeks ja astume uude eluaastasse kindla tahtega parandada seda, mis oli halb ja kõlbmatu.

Ainult nõnda võib edeneda elu, ainult nõnda lähene vahetpidamatult sellele aatele, mille oleme seadnud endale sihiks.

Heites pilku tagasi möödunud aasta elule leiame selles palju sellist, mis ei tohiks enam korduda, millest peame vabanema, kui tahame kanda kultuurilise, iseteadva, endast lugu pidava rahva nime.

Ma ei taha sugugi väita, et meie rahva möödunud-aastasest elus ei leidu midagi positiivset, ei, seda leidub

seal küll ja küll: oleme edasi ehitanud ja kindlustanud noore riigi müüre, oleme olnud töökas rahvas, kes peaaegu kunagi ei pane käsi rüppe, oleme edenenud ja arenenud täiuse poole.

Ent see kõik ei tohi meid panna silmi kinni pigistama nende meie elunähtude ees, mis tunduvad paheдена ning mis mõnikord kipuvad vägisi lõhkuma seda, mida me ise oleme ehitanud üles suure töö ja vaevaga.

Ma mõtlen siin meie suurimale nõrkusele, meie alatisele hädaldamisele ja kaebamisele ning nurisemisele. Kus sa ka ei liigu, kellega sa ka kokku ei saa, igalpool ja igahelst kuuled seda ohkamist ja kaebamist praeguse elu üle, möödunud aegade paremaks nimetamist, ütelusi nagu: „vanal tsaariajal oli parem“, „mujal on elu kergem kui meil“ jne. jne. Sellele lisaks tuleb veel alatine nurisemine kõige üle, mis teevad meie juhtivad tegelased, valitsusametnikud, riigikogu jne. jne.

Muidugi on see õige, et meie elu ei ole kerge, et peame rühkima tööd teha kümme korda suurema jõuga kui seda oli vast vana aja isadel. Aga ärgem unustagem ikkagi üht, et mitte meie ei ole süüdi selles raskemas elus, mitte meie ei saanud olematuks teha suurt ja hävitavat maailmasõda, mis oma pitsati on vajutanud kogu maailmale, peaaegu kõigi rahvaste elule ja olule. Ta hävitas miljonid inimesed, parimad ja jõulisemad töömehed, muutis vigasteks ja santideks teised miljonid, jättis hädasse kümned ja sadad miljonid naisi, lapsi ja rauku. Hävinesid kümned tuhanded tööstused ja vabrikud, varisesid teised kümned ja sadad tuhanded ärilised ettevõtted ja muud majapidamised, sõnaga, hääbus inimkonna kümnete ja sadandete aastate töövili, vara ja rikkus. Ning seda mitte ainult võitlevail mail, vaid ka neis, kes isiklikult ei võtnud osa sellest meeleheitlikust heitlusest, sest kuigi nende maa jäi puutumata, nende tööstused ja muud ettevõtted püsima, nad kaotasid ikkagi suure osa oma elujõust, sest teiste hääbumisel kaotasid nad turu, ostja, kes neile oleks suutnud tasuda töö eest nõuetavat hinda.

Kümne aasta eest: partisaansõdurite puhkus lumises metsas.

Seepärast, ärgem lausugem enam: „enne maailmasõda oli kergem“, sest sellega me ei suuda muuta sündinud fakte, see on asjatu Egiptuse lihapottide järele nutmine, mis ei too kellelegi kasu, vaid muudab meid vaid elujõuetuiks virisejateks. Ärgem lausugem ka tulevikus enam: „näe, mujal on parem kui meil!“, sest see on vaid teppeit, millel puudub tõeline alus. Lugegem selle tõenduseks tähelepanelikult nende kirjutusi, kes rändasid mujale kaugesse maailma, Põhja- ja Lõuna-Ameerikasse, Austraaliasse ja mujale välismaile, otsima paremaid eluvõimalusi ja tingimusi kui meie kodumaal. Lugegem neid kirjeldusi tõsiselt ja kaaludes. Ning siis leiame, et igalpool, kogu maailmas, keeb praegu kibedaim eluvõitlus kui kunagi varem, on miljooneid töötuid, kes vaevlevad palju suuremas hädas kui meil, on miljoneid, kes surevad nälga, selle sõna otsekohesemas mõttes.

Mitte virisemine ja hädaldamine ei too abi, vaid sihikindel töö ja tegutsemine, tahtejõuline kaaluv optimism viib meid edasi nende kõrguste poole, kus asuvad meie aated ja sihid.

Ning seda jätkugu meile eeltulevaks eluaastaks, eeltulevaks ja järgnevaiks põlvest põlve.

Ja kui meile eeloleva aasta majanduslikult ei töota olla kuigi roosiline, kehva põllusaagi tagajärjel meid ähvardavad kibe puudus ja kitsikus, ärgem heitkem meelt, vaid astugem rõõmsasti võitlusse nende raskustega, olles teadlikud selles, et meie rahvas on elujõuline ja töökas, kes on suutnud võita palju suuremad raskused, kes valades oma paremate poegade südameverd on raputanud endalt vägeva liigutusega lõplikult orjakütke ja, mõne aasta eest veel seistes hävitatud ja laastatud majapidamiste ees, need uuesti on ehitatud üles, loonud riigi, korraldanud selle vaimlise ja majandusliku juhtimise ja sündinud teisi kultuurriike end tunnustama ja üheõiguslikuna võtma enda peresse.

Julge, tugeva, tahtejõulise ja elujaatava päralt on tulevik!

Ning veel on meil üks nõrkus, mis nähtavasti on pärit tollest ajast, mil me polnud veel vabad ja iseseisvad, mil pidime alluma võõrale survele, mis alateaduslikult elab meis edasi, andes tunnistust meie sisemise vabaduse puudusest, meie mitte veel küllalt kindlaks kujunenud rahvuslikust iseteadvusest ja enda sisemise väärtuse hindamisest.

See on meie äärmiselt armetu ja taktitu võitlemisviis oma ideelise vastasega. Kui keegi meie hulgas julgeb mõelda pisut teisiti kui see on oma tõekspidamine, siis selle asemel, et teist tema eksituses veenda vastavate põhjenduste ja näidete varal, sõnaga — kaaluvate kultuuriliste abinõude varal, unustame otsekohe igasugused süüdsuse piirid ja hakkame oma idealist vastast nimetama igasuguste tihti isegi trükimusta põlgavate epiteetidega, hakkame lihtsalt uulitsapoisilikult sõimama ja teist loopima poriga. Nagu seeläbi meie eneste poolt väidetav tõekspidamine muutuks vastuvõetavamaks meie ümbruskonnale või meie vastase tõekspidamine kaotaks sendigi võrra oma väärtusest, milligrammigi võrra oma kaalust.

Kes võitleb oma tõekspidamiste eest, olles ise seemiselt vaba igast närususest, pidades endast pisutki lugu ja tundes oma tõekspidamise ja oma isikliku mina kaalu, sellele ei ole vaja niisugust võitlusviisi, selle ei sobi hakata uulitsapoisiks, vaid ta on mees ja jääb mehiseks kogu oma ülesastumises, otsejooneliseks oma tegutsemises, kes ei vaja kõrvaliste teede tarvitamist oma tõekspidamise võidule viimiseks.

Aga see on meis nagu mingi vanast ajast päritud kadetus, mis meid alati laseb kaotada tasakaalu, niipea kui näeme kellegi teisitimõtteleja edu, olgu see milles tahes.

Võtkem meie seltskondiiku elu, võtkem meie ajakirjandus, võtkem isegi meie poolt valitud mehed — riigikogu — igalpool satume sellele nähule, mis on kurvemaks meie senises omariiklikus elus.

Kui palju raisatakse siin asjatult kallist energiat, energiat, mida vajaksime nii tungivalt muudel aladel, riiklikule ülesehitavale tööle!

Selle nähu põhjenduseks meile tuuakse ette meie killunemist hulkadesse poliitilistesse erakondadesse.

Muidugi, meil võiks neid olla vähem. Kuid ka see ei oleks meile kasulik, kui kogu Eesti rahvas moodustaks vaid üheainsa suure poliitilise erakonna. Ei leidu edu kuski, kus puuduvad mitmed arusaamised, tõekspidamised, mis põrkavad üksteise vastu. Alles kaks kõva kivi annavad tuliseid, helkivaid sädeid. Ainult võitluses kergib esile see tõekspidamine, mis on tugevam ja väärtuslikum ning mis paneb end maksma. Ning see ongi igakord samm edu poole.

Jah, see pole pahe, et meil on mitu poliitilist erakonda, ei, vastuoksa, see näitab, et meie rahval on palju iseseisvalt mõtlejaid päid, kes üksteisega astudes võitlusse üksteist täiendavad, kuni välja kristalliseerub see, mis on igakord kõige ostarbekohasem, mõjuvam ja õiglasem.

Ei, pahe seisab vaid selles, et meil tihti puudub rahvuslik solidariteet, ühistunne ses mõttes, et oleme kõik ühise emakese Eesti lapsed, kes kadedusega südames loopides üksteisele pori unustavad, et nad seega üle külvavad oma perekonna, Eesti rahva, liikmeid, et nad seega heidavad varju ka endale kui sama perekonna nime kandjale.

Võitlus ja võistlus on edu tundemärgid, kuid olgu see võitlus ja võistlus oma viisides alati vääriline kultuurilise rahva poegadele ja tütardele, kes tunnevad oma väärtust ja austavad oma perekonda ja selle nime, kel jätkub küllalt iseteadvust ja seestmist vabadust, et võidelda sirgejooneliseltselt ja ausalt ainsa kõrge eesmärgiga silmi ees — kodumaa parem tulevik ja edu.

Tuleval kevadel algavad uued riigikogu valimised. Valimiste aeg on harilikult selleks momendiks, kus kõige laiaulatuslikumalt löövad lõkkele äärmisemad poliitilised kired, kus võidu saavutamiseks ei porgata tagasi milleski, kallatakse tuld ja tõrva vastase kaela, esinetakse kaalumata süüdistustega, laimamistega ning muudegi veel alatamate võtetega.

Astudes uude aastasse püüdkem puhastada oma hinge sellest rämpsust, püüdkem saada vabaks kõigest sellest, mis tumestab meie südame puhast tuuma, ja minnes võitlusse võideldem ausate sõduritena oma aadete eest. Ja kui nad on kõrgemad kõigist, siis võidavad nad lõpuks ikkagi, kõigi vastaste poolt tarvitavate autute võtete kiuste!

Olgu see meie kindlamaks veendumuseks, olgu see meie uue aasta elu aluseks.

*

Kui kümne aasta eest — novembri lõpul 1918. aastal — enamlaste röövsalgad valgusid üle Eesti piiri, et hävitada noort Eesti iseseisvust, astusid Eesti saatust juhtima kõigi riiklikul pinnal seisvate poliitiliste rühmituste esindajad, maaliidust kuni sotsiaaldemokraatideni. See oli äärmise hädaoahu moment, ning sel saatustlikul hetkel nägime, et Eesti rahva poegadel jätkus poliitilist kiipsust ühteliitumiseks võitluseks ühise kõrge aate — isamaa vabastamise — eest.

Samal hetkel loodi nagu selle ühise aate kehastuseks Eesti kaitseliit, kes, koosnedes enamasti noortest, õpilast ja üliõpilast, kuid kelle ridades ei puundud ka talupojad, töölised ja teised kodanikud, esimesena peaaegu paljaste kätega rühkis vastu üle piiri valgusvale enamlastele lainele ja pidas seni võitlust ülejoelise vastasega, kuni Eesti valitsusel läks korda luua meie Eesti kaitseväge, kes jätkas võidurikkalt Eesti kaitseliidu poolt alustatud võitlust.

Ning jällegi, kui 1. detsembril 1924. aastal Eesti iseseisvusele taheti anda selja tagant hoop südamesse, kui olukord riigis muutus äärmiselt ohtlikuks, näeme riigitüüriil koalitsiooni seinast seinani, põllumeestest

sotsialistideni. Saatuslikul hetkel leiti jällegi ühine platvorm võitlemisel ühise aate eest.

Ja jällegi samal hetkel valguvad üle maa kokku tulisemad isamaa pojad, sünnib uuena võimas kaitseliit ühise aate kehastusena ja kirjutab selle oma lippudele.

Miks kõnelen sellest? —

Seepärast, et kaitseliit on Eesti rahva vabadus- tahte sümbol ja ühendab endas kõigi riiklikul pinnal seisvate poliitiliste rühmituste liikmeid ja tegelasi ühise mõtte teenistuses.

Siin on see pind, kus kõik vaba kodumaa vabad pojad peavad leidma ühise keele, kus pole ruumi erakondlikkudele ja teistele näaklemistele, kus hinnatakse isikus vaid ta seesmist vabadust, rahvuslikku iseteadvust, ta solidariteeditunnet.

Eesti kaitseliidust on tihti avalikkuse ees, seltskonnas ja ajakirjanduses, kõneldud laimates, et ta on nagu mingisuguse ühe poliitilise voolu teenistuses. See väide on väär ja ta esildatakse vaid kaalumatu isikute poolt, kes võib olla pole tunnustatud väärilisteks kuuluma kaitseliidu ridadesse.

Küll aga on see kunstlikult loodud vaade kaitse- liidule mõnegi seltskonna- ja riigitegelase hoidnud eemale koostööst temaga.

Sellest aga on kahju, tuliselt kahju. Sest kui meie parimad riiklikud ja seltskondlikud jõud koondusid ühi- seks tööks ja tegutsemiseks ta kõrgete aadete eest, siis häabuksid ka peagi need pahed meie rahva elust, mil- lest kõnelesin eelpool.

Seepärast kõik teie, kes te kuulete ja loete neid ridu ning kes teist seni on seisnud valearvamise mõju

all kaitseliidu suhtes, võtke see, astudes uude aastasse, revideerimisele ning koonduge ühiseks tugevaks jõuks võitluseks ühise aate eest, milleks on meie kodumaa ja rahva vabadus, rippumatus ja heaolek.

Ning kui peaks meie ridades leiduma üksikuid, kes ei vääri kaitseliitlase nime, siis ärge tulevikus nende üksikute järele otsustage kogu kaitseliidu ja ta sihtide ning aadete üle.

Ning teie, kes te juba kuulute kaitseliidu rida- desse, valvake äärmise piinikkusega selle järele, et lõplikult kõrvaldataks meie ridadest need, kes on hä- biks meie liidule, et kasvaks rahva hulgas äratundmine, et igäuks, olles kaitseliidu tegevuses, peab jätma ukse taha isikliku sallimatuse, erakondliku näaklemise, kade- duse ja väikluse, et meie kaitseliidu ülimald ülesandeks on vaid meie rahva ühistunde kasvatamine, sisemise va- baduse, rahvusliku enesetunde ja isamaa-armastuse sü- vendamine.

Kui meie selliste püüetega astume uude aastasse, olgu me kaitseliitlased või mitte, siis oleme mõistnud teha järeltõust möödunud aegade hinnangust, siis ei ole me asjatult jäänud hetkeks peatuma aasta vahetusel ja pilgu heitnud tagasi, vaid võime rõõmsa meelega pöörduda pilgu jälle ettepoole, tulevaste päevade ja aas- tate poole ja astuda üle aastavahetuse läve, tuline rõõm ja julgus südames, tuline tahe rinnus, jätkata kohuse- trult ja paindumatult võitlust kõigi eluraskustega, olles kindlas veendumuses, et me ükskord ikkagi me- histe meestena pääseme võidule.

Ning selleks teile kõigile õnn ja õnnistus kaasa! —

V. Neggo.

Meie uus nägu.

„Kaitse Kodu!“ ilmub igal nädalal. — Sisu muutumine huvitavuse suunas. — Romaan. — Uus väline kuju.

Käesolev „Kaitse Kodu!“ number on esi- mene tema 5-das aastakäigus ja ühtlasi esimene ta uuel kujul. Nagu juba teatasime läinud aas- ta viimases numbris, ilmub „Kaitse Kodu!“ nüüdsest peale nädalajakirjana igal nädalal. Kuigi ta ilmumispäevana kannab kaanel alati laupäeva, ilmub ta tõeliselt müügile juba nelja- päeval, maakondades reedel — nii võimaldades kõikidele kodanikkudele huvitavat lugemist puh- kuspäevaks.

Ajakirju on Eestis ilmunud palju — aga õige vähesed on neist suutnud jääda püsima. Ka tõelisi nädalajakirju pole Eestis praegu vist rohkem kui ainult veerand tosinat, kõik teised — veel kord: neid on olnud palju! — on läinud hingusele pärast kas visamat või kiirelt alis- tuvast hingitsemist. Teised jälle on muutunud aegapidi harvemalt ilmuvaiks — kas kuukirja- deks või koguni kahe kuu järele ilmuvaiks.

Niisugune on peaaegu eranditult olnud kõi- gi Eesti ajakirjade saatuse, välja arvatud vaid need, kelle hiiglapuudujäägid kaetakse välja- andva asutise summadest eelarve korras.

„Kaitse Kodu!“ võib aga rõõmuga konsta- teerida, et ta on edenenud ikka nii, mida sõna

„edenema“ tähendab: ta lugejate-arv, poole- hoid, vajadus rahva hulgas ta järele, majandus- lik kindlustumine on läinud järjekindlalt edu- rada.

Muidugi ei julge me seda edu tervena pan- na enda arvele — palju tänu võlgname meie agaraile kaastöölistele nii sisu kui levitamise alal, mille eest siin neile kõigile minu otsekohe- sem ja südamlük tänu. Aga ometi oleme rõõm- sad, võides märkida oma lugejate, toetajate, sõprade ridade alalist kasvu ja meie seisukorra ning -koha järjekindlat kõvenemist. See an- diskil meile arvamise, et Eestis leidub küllalda- ne hulk koduarmastajaid kodanikke, kel vaja- dus niisuguse häälekandja järele, nagu on seda „Kaitse Kodu!“, ja kelle huvides seisab, et see häälekandja ilmuks tihedamalt, võimaldades nii ka tihedamat kontakti päevaküsimuste ja -sündmuste vahel. Selle saavutamiseks algaski „Kaitse Kodu!“ ilmumist nädalajakirjana, jät- tes tellimishinna aga täpisealt se- niseks.

Tahame teha kõik, et ühendus meie ja luge- jate vahel muutuks ala tihedamaks. Selleks on meil kavatsus aasta kestes korraldada mitme-

suguseid ringküsimumi, ankeete jne. — võimaluse korral isegi auhinnalisi. Ühtlasi tervitame iga ettepanekut või soovi, mis lugejad lahkelt meile ajakirja sisu või välimuse kohta esitavad. Veel rohkem: me just palume iga lugejat, et ta meile saadaks oma arvamisi ja ettepanekuid, oleme nende eest tänulikud ja võtame nad alati arvesse.

Kaastööliste — senistele ja tulevastele — olgu juba ette öeldud aitäh nende kaastöö eest. Huvitavad kirjeldused, belletristilise tooni ja lõimega kirjutised on alati tere-tulnud, eriti kui neil kaasas sisukohased pildid.

Sisu suhtes tahab „Kaitse Kodu!“ üldse rohkem kalduda belletristilise värvingu poole (võrdle Soome „Hakkapeliitta“ga!). Ametlikku iseloomu kandvad kirjutised, mis seni olude sunnil ilmusid „Kaitse Kodu!“ veergudel ja andsid ehk mõnele lugejale põhjust kaevata ajakirja „ametlikkuse“ üle, on nüüd „malevate teatajate“ ilmumisel leidnud endile teise levimise, mis meil jätab käed rohkem vabaks huviväärtusliku materjali mahutamiseks. Nii ilmub nüüdsest peale igas „Kaitse Kodu!“ nr

järjekindlalt romaan. Esimeseks on Soome kirjaniku M. Talvio huvitav romaan „Kured“, mille esimese järgu leiavad lugejad juba käesolevast nr-st. Peale romaani toome veel igas numbris lühema, kirjandusväärtusliku novelleti, siis ajaloolisi vesteid, artikleid jne. Muidugi ei tohi unustada ka luuletusi, juhtkirja, nädala ülevaadet, järjekindlalt ilmuma hakkavaid karikatuure, nalju, malet, mõistatusi jne.

Nagu lugejad ise näevad, oleme muutnud ka ajakirja välist kuju. Ja lugeja kasuks: veerg on muutunud laiemaks, on igalt leheküljelt jäetud ära asjatu „pea“ — kõik see võimaldab rohkem ruumi sisule.

Käesolevas numbris pole me trükkimist ja üldse ajakirja kokkuseadmist ääretult takistava pühaderohkuse tõttu saanud täiel määral teostada kõike seda, mida lootsime. Aga oleme veendunud kinnitamisest, et juba lähemate numbrite ilmumisel leiavad lugejad tõesti, et uus aasta on nende ajakirjale tõesti uueks aastaks — huvitavuse poole uuenemise mõttes.

Eevalt Jalak,
tegev toimetaja.

Punaväe sissetungimine Eestisse.

(28. nov. 1918. a. kuni 5. jaan. 1919. a.)

Murrang

sõjalises tegevuses 5. jaan.

Kaitseliidu peastaabi ülem kol.-leitn. J. Maide.

I. Sõjaline tegevus Põhja-Eestis — Viru rindel.

1918. a. novembri lõpul kujunenud olukorra juures, kus meil vaenlase arvuliselt ja tehniliselt suurele ülekaalule oli vastu panna näputäis ohvitseride ja mõnisada õpetamata ning varustamata kaitseliitlast ja koolipoissi, kellest paljud isegi sõjariistadeta, oli Narva langemine ja sellele järgnev taganemine möödapääsematu. Vaivara juures, et vaenlasele võimalikult visalt vastu panna, püüti korraldada uut kaitseliini, kuid äärmiselt väsinud meestega ei olnud võimalik seda teostada. Et mehi vähegi korraldada, nõudis olukord vaenlasest lahtikiskumist ja tema hoopide alt väljatulekut ning seepärast oli ka taganemine ja kaitseliini asumine Oru-Künnapääl (Jõhvi ja Vaivara vahel) kõigiti õigustatud. Oru-Künnapääl joonel asusid meie kaitsesad (4. rüg. ja 5. rüg. 1. kompanii) 30. novembril. Samal ajal jõudis siia ka 1. soomusrong. 3. dets. asus 4. rügement, toetatuna 5. rügemendi osade ja 1. soomusrongi poolt, vastupealetungile, et vallutada Vaivara jaama ja mõisa. Soomusrong vallutas küll Vaivara jaama

ma, kuid jalaväeosad Vaivara mõisani väljatungida ei suutnud. Operatsiooni ebaõnnestumise põhjusteks siin olid:

1) 4. rüg. meeskond alalise valve ja luureteenistuse tagajärjel oli äärmiselt väsinud;

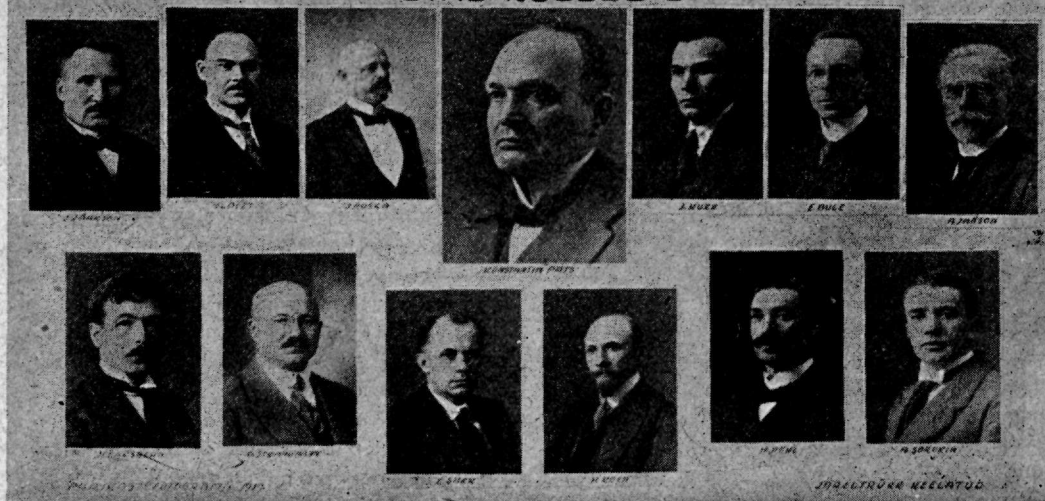
2) laskemoona ja relvi oli väga vähe — igal mehel oli ainult 15—20 padrunit, kuna 25% koosseisust aga oli hoopis relvadeta.

Punaste tegevus pärast Narva vallutamist oli loid. Vaatamata sellele, et punased juba lõuna ajal 28. dets. Narva-Jõesuus suurema desantsalga maale saatsid, ei suutnud nad 4. rügemendi taganemise teed ära lõigata. Samuti ei teinud nad katset 4. rügemendi järgmisel päeval taga ajada, ehk neil küll ratsaväeosad käepärast olid. Alles 5. dets., s. o. 8. dal päeval, tegid nad esimese katse edasitungimiseks. Oma tegevusetusega võimaldasid punased meil kuni 6. dets. Oru-Künnapääl joonel püsida. Pärast Oru-Künnapääl liini langemist korraldasid meie osad vastupanu Vasavere-Jõhvi-Järveküla joonel (Jõhvi alevi ümbruses ja sellest lõuna ning põhja pool). Siin asus mõnisada

AJUTINE VALITSUS

TEINE KOOSSEIS

meest 15-kilomeetrilisel rindel, mispärast nad loomulikult ka ei suutnud üheski punktis näidata tarvilit vastupanu suures ülekaalus olevale vaenlasele.

7. detsembril langes vaenlase kätte Vasknarva ja 8. detsembril jäeti meie poolt maha Jõhvi alev. 9. dets. lahkusid meie väeosad Purtse jõe joonelt, jätkates samm-sammult taganemist Rakvere suunas, et seal asuda kaitsele Kunda jõe joonel.

Rannaküla (Aserist idas) lahingus 11. detsembril näitasid meie väeosad üles suurt visadust, milleks erilist moraalselt toetust andis juuretulnud eskadron (hobusteta) ja suurtükirühm. Suurtükid tegelikult küll suurt abi ei suutnud pakkuda, sest patareil puudusid sideabinõud tule juhtimiseks. Padrunite vähesuse ja Aseri vabriku tööliste väljaastumise tagajärjel taganesid meie väeosad Rannaküla juurest, asudes kaitsele üldiselt Kunda jõe joonele.

15. dets. murdsid punased meie rinde 5. rügemendi kaitsepiirkonnas Rägavere mõisa juures läbi. Meile ebaõnnestunud Rägavere lahing otsustas ka Rakvere saatuse — linn langes vaenlase kätte. Meie kaitseosad jätkasid taganemist Tallinna suunas:

1) 4. rügement — raudtee ja mere vahel — üldiselt mööda Tallinna-Narva maanteed;

2) 5. rügement ja soomusrongid — raudtee piirkonnas ning

3) Balti pataljon — 5. rügemendist paremale — lõuna poole raudtee.

Punased omalt poolt tegutsesid energilisemalt. Aru saades meie tundelikkusest tiibade vastu ja hinnates oma arvulist ülekaalu püüdsid nad meid haarata mõlemalt tiivalt. Pärast võidetud lahingut ei ajanud punased meie väeosi aga kunagi energiliselt taga, võimaldades seega meie meeskonnale seljatagustes küllades taganemisel koguneda ja pealevalguvale vaenlasele uut vastupanu organiseerida. Öösel 22./23. dets. võeti meie poolt ette esimene mere-

operatsioon k-l. „Lembituga“ ja kahe abilaevaga („Laine“ ja „Lood“), et Kunda sadamat pommitades ning dessanti maale saates vaenlase seljataguses paanikat sünnitada. 23. dets. kell 11 jõuti Kunda alla. Kunda vabrikuga ja lähema ümbruskonna peale avati tuli ning selle katte all saadeti dessant maale. Dessant maandus kaotusteta ja ei leidnud vastupanu. Sel ajal ilmus Kunda alla ka kaks inglise miiniristlejat ja võttis pommitamisest osa. Kella 18 paiku võeti dessant tagasi laevadele, mille järele laevad alustasid tagasisõitu Tallinna suunas.

Mereoperatsioon meie poolt võeti ette võrdlemisi kaugel vaenlase selja taha; Kundas ei asunud punastel peaaegu mingisuguseid jõude ning seetõttu ei avaldanud nimetatud operatsioon ka vaenlase peale erilist otsekohest mõju.

24. dets. alustasid punased pealetungi 4. rügemendi vastu, sundides viimase taganema Valgejõe joonelt, samuti võeti vaenlase poolt Tapa raudteesoõlm ja alev ägeda, kestva suurtükitalu alla. Vaenlase tabav suurtükitalu sundis meie soomusrongid Tapaalt lahkuma, seega oli ka Tapa saatuse otsustatud. 5. rügemendi seisukord muutus väga hädaohtlikuks, tema vasak tiib oli 4. rügemendi taganemise tõttu kaitseta, paremal tiival olid aga punased juba Järva-Jaani ümbruskonnas. Rinde ülema käsul tõmmati 5. rügemendi tagasi Ambla alevi, Lehtse mõisa joonele.

Pärast Rakvere langemist hakkasid meie väeosad visamalt vastu panema. Eriliselt vaprast võitles 5. rügement, kes soomusrongide toetusel vaenlase sagedased rindelöögid likvideeris ning lõppeks taganes ainult haaramiste tõttu tiibadelt. Punased, tundes rindel visamat vastupanu, hakkasid otsima meie nõrgemaid kohti, s. o. tiibu, seega kaotades aega.

Rakverest — Tapani (25 klm.) edasiliikumine nõudis neilt juba 9 päeva. Punaste kiirele edasiliikumisele oli pandud piir.

Tapa vallutamisega said punased raudteeühenduse Põhja- ja Lõuna-Eestis tegutsevate oma vägede vahel, seega ka võimaluse vägede kiireks ümberpaigutamiseks rindel. Meile Tapa kaotus iseäranis raske ei olnud, sest Valga ja Tartu olid langenud juba varem. Meie väed kagu-rindel tarvitasid seljataguse teena kitsarööplist raudteed ja ühendust nendega tuli pidada Tallinnast Viljandi kaudu.

Pärast Tapa vallutamist jätkasid punased peale-surumist peaaegaliselt raudtee piirkonnas ja mererannal Tallinn-Narva maantee suunas.

Meie vastupanu kõveneb päev-päevalt. Taganeti külast küllasse ja peaaegu iga küla pärast tuli punastel lüüa veriseid lahinguid.

Nähes varitsevat hädaohtu Paide sihis hakati meie poolt 18. detsembril siin kaitset korraldama. Kaitse-liidu salgad taganesid peaaegu Paideni. Ähvardava seisukorra meie paremal tiival Paide all päästis ratsarügement oma väljatungimisega Võhmuta-Kuie mõisate rajooni.

Meie tõsisema vastupanu tõttu rauges punaste surumine 1. jaan. 1919. a.

Järgmised paar päeva valitses rindel vaikus — punased toimisid vägede ümbergrupeerimisi.

3. jaan. õhtul asusid meie väed Viru rindel järgmisel (umbes Jägala jõe) joonel:

1) Baltipataljon — Nõmmeküla, Kautla, Voose;

2) 5. jal. rüg. — Saia karjamõis, Pika-veski, Laane, Mikuschka, Vikipalu, Saupalu, Priske; üks kompanii Soodla sildade juures;

3) 1. jalaväe rügement — Priske, Külmaallika, Tõnujüri ja

4) 4. jalaväe rügement — Valkla küla, Valkla mõis, Salmistu.

Viru väerinde äärmisel paremal tiival, Paidest kirde pool, tegutsesid 1. ratsaväe rügement ja Paide kaitseliit.

Meie vägede asetus-joon Viru väerindel 3. jaan. õhtul kujunes selleks murdjooneks, kus rauges vaenlase senine edasitungimine ja pandi alus meie edurikkale vastupealetungile, mille tagajärjel meie malev kahe nädala jooksul puhastas Põhja-Eesti vaenlasest.

4. jaanuaril saavutati 1. soomusrongi poolt suurem edu. Soomusrong oli välja sõitnud Aegviidu sihis ja umbes 3¹/₂ kilom. lääne pool Mustajõe vaenlase kolme kompaniid kohanud, kes olid algamas pealetungi. Punased märkasid soomusrongi alles 200 sammuga kauguselt. Soomusrongi tule ja dessandi poolt pillati punased

täiesti laiali, kusjuures nad umbes 50 surnukeha maha jätsid. Samal päeval sundisid punased 5. rügemendi valveosi Jägala jõe paremalt kaldalt vasakule kaldale taganema. 5. jaan. hommikul, umbes kella 5 ajal, läks 5. rügemendi meeskondadel korda Vetla veski juures punased tagasi visata ja endised seisukohad sisse võtta. Kuid punakaartlased andsid omalt poolt ka vastulöögi, mille tõttu 5. rügemendi osad uuesti taandusid Jägala jõe paremalt kaldalt vasakule kaldale. Kell 6 jõudis 5. rügemendi ülem ise Vetla veski juure, kuhu mehed olid taganenud, ja võttis otsekohese pealetungi korralduse isiklikult oma kätte ning asus vastupealetungile, mille tagajärjel 5. jaanuari õhtuks punaväe rinne 20 klm. laiuselt ja 15 klm. sügavuselt läbi murdi. See oli esimene tõsine löök, mis Eesti malev andis pealetungivale punaväele. Ta oli ka tähtsaks moraalseks võiduks, ta oli 6. jaan. hommikul algava üldise pealetungi edu pandiks.

Soomlasi 5. rüg. ja soomusrongide koosseisus selles lahingus ei olnud. 5. rüg. meeskond ainult kuulis soomlastest, nii siis mitte ainult soomlaste tulek Tallinna polnud pöördetõukeks sõjalises tegevuses, vaid meie eneste — Eesti maleva — võit.

II. Sõjategevus Lõuna-Eestis kagu-rindel.

Meie kaitsekorraldus sakslaste poolt tehtud takistuste pärast edenes Lõuna-Eestis äärmiselt viisalt. Nii keelas Saksa komendant 24. nov. Võrus 3. rügemendi vormeerimise hoopis; seda jätkati ainult poolsalaja ja vargsi kaitseliidu nime all. Ka keelasid saksa võimud 28. nov. igasugu telegrammide vahetuse meie rügemendil Tallinnaga. Veel 4. detsembril, kui 3. rügement Tallinnast saadetud 500 püssi salaja Sõmerpalu mõisast ära oli toonud, tahtsid sakslased relvad üle võtta. Alles siis, kui 3. rügemendi ohvitseride kogu

Kümne aasta eest: õppur-sõdurid õisel puhkusel.

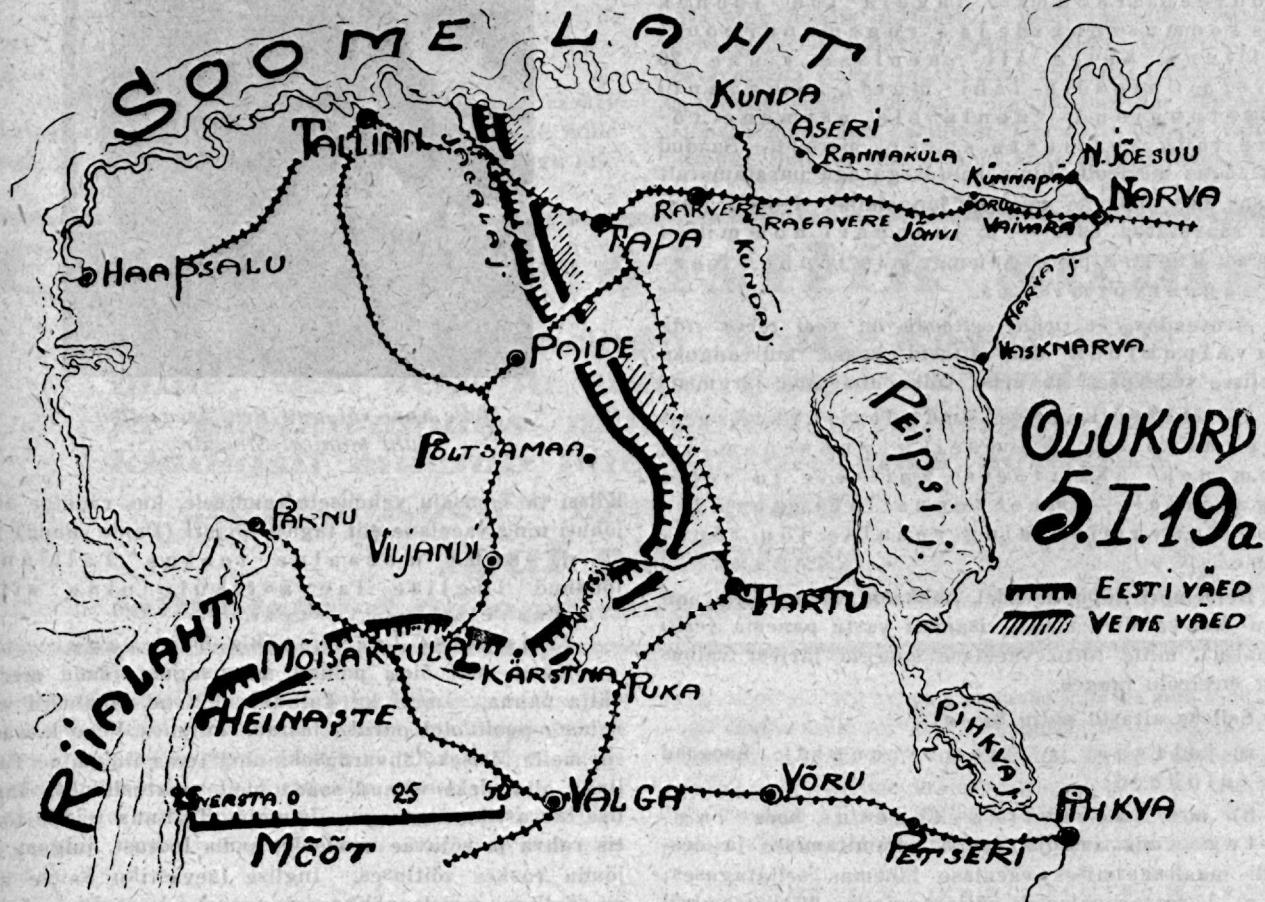

sarnase teguviisi vastu protesteeris ja lubas vastu hakata, jätsid sakslased püssid üle võtmata. Ehk küll 3. rügemendi vormeerimine algas juba 18. nov., oli 8. dets. rügemendis kõigest 56 ohvitseri ja 100 sõdurit.

Analoogiliselt visalt edenes ka Tartus 2. rügemendi vormeerimine, 2. rügemendi ilmusid esimesed 30 vabatahtlikku alles 29. nov. Esimesed püssid ja kuulipildujad saadi alles 7. dets. Sunduslik mobilisatsioon algas tegelikult 6. detsembril.

Sakslaste toetusel vormeeritud valge Pihkva

Pärast Võru mahajätmist 8. dets. taganes 3. rügement Sõmerpalu mõisa; sealt jätkati liikumist Nuustaku kaudu ja jõuti 13. dets. Puka jaama. Kujunenud olukorra tõttu polnud meil kagu-rindel väeosi, mida rehkendada võis Valga kaitseks. Sakslased tegid 12. dets. punastega kokkuleppe, mille järel nad 3 päeva jooksul Valgast lahkuma pidid. Viimased sakslased lahkusid Valgast tegelikult 17. dets. kell 17, kuna juba sama päeva hommikul punaste eelväeosad Valka olid sisse tulnud. Ka Tartut ei

armee, mille koosseisus oli umbes 4000—4500 venelast, korraldas Pihkva kaitset.

Sakslased valmistused kiirelt äraminekuks. 25. nov. langes Pihkva linn enamlaste kätte. 30. nov. lahkusid sakslased Pets'erist ja Piusa jõe joonelt ning taganesid Võru poole. Enamlaste peajõud, Läti kütid, liikusid Pihkvast Riia peale, kuna Eesti maale esialgu 49. Vene kütirügement ühes 4 suurtüükiga tungis sisse kahes suunas (Võru ja Tartu). Nii sakslased kui ka põhjaarmeelased ei teinud sissevalguvale punasele lainele vastupaneku katsetki. Põhjaarmeelased põgenesid suure rutuga Pihkvast Võrusse, jätkates siit 6. dets. taganemist Puka ja Tartu sihis. 3. rügement, kes õieti polnud saanud vormeerimist alustadagi, ei suutnud loomulikult ka vastupanu korraldada.

suudetud kaua kaitsta. 21. detsembril jättis 2. rügement Tartu maha ja taganes Põltsamaa sihis.

Pärast Tartu ja Valga langemist sündis aegamööda pööre sõjategevuses. Punaste kiirele edasilikumisele pandi peagi piir. 4. jaanuariks pandi punaväe edasitungimine lõplikult seisma Mõisaküla, Karksi, Kärstna ja Aidu joonel — siit ta enam edasi ei pääsenud. Sellelt joonelt algas Lõuna-Eestis meie vastupeatung, mis arenes edurikkalt kuni veebruarikuu teise pooleni.

III. Murrang sõjalises tegevuses 5. jaanuaril.

Vaenlase sissetungimine Eestisse 1919. a. jaanuarikuu esimestel päevadel oli oma haripunktini jõudnud. Suur osa Eestist oli läinud vaenlase kätte. Pealinnast

seisis vaenlane umbes 30 km. kaugusel; samuti ähvardas ta Pärnut, Viljandit ja Paidet.

Pärast rasket taganemist sündis 1919. a. jaanuarikuu alul sõjategevuses murrang meie kasuks, mis tõi kaasa sissetunginud punaväe lõpliku väljakihutamise Põhja-Eestist ja tema taganemise Lõuna-Eestis.

Mis oli siis selle murrangu peapõhjuseks?

Arvan, et selle murrangu peapõhjuseks oli Eesti maleva enese võit 5. jaanuaril raudteepiirkonnas, Jägala jõe joonel, kus soomusrongide ja 5. rügemendi poolt Tallinna külje all vaenlase Rinne 20 versta laiuselt läbi murti. Siin anti sissetunginud vaenlasele esimene tõsine löök eestlaste eneste poolt. Saadud võit tõstis meeleolu, kuna kaotusega aga paratamatult kaasas käis punaväe meeleolu langemine. Kiirelt arendati saavutatud edu, — 6. jaanuari hommikul algas üldine pealetung, mis lõppes Narva tagasivõtmisega.

Arusaadav, et peale eeltoodu on veel terve rida kõrvalpõhjust, mis aitasid kaasa murranguks sõjalises tegevuses, ja neist võiks nimetada järgmisi:

1. Meie kaitsejõudude järkjärguline arvulise koosseisu suurenemine, üleminek aktiivsele kaitsele ja selle tagajärjel — meeskonna lahinguväärtuse kasvamine ning reaalse jõu tõusmine.

Detsembri lõpupäevadel hakkasid meie väed nii kagu- kui ka viru rindel visama vastu panema (eriti viimasel), mille tõttu vaenlase energia järjest vaibus ning meeleolu langes.

Selleks aitasid palju kaasa:

a) jalaväe ja soomusrongide hoogsad vastulöögid;

b) meie laevastiku tegevus koos ingllastega, mis avaldus ranna põimitamises ja desandimaa saatsamises vaenlase lähemas seljataguses;

c) 1. ratsariigemendi väljatungimine 26. detsembril

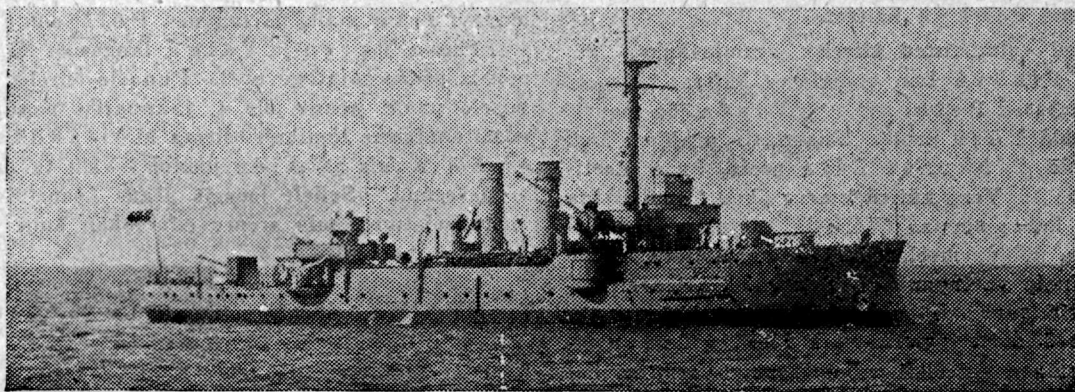

Meile appi rutanud Briti laevastiku juht admiral Sinclair.

Kiltsi ja Tamsalu vahelisele raudteele, kus raudtee ära lõhuti ning vaenlane siit tagasi tõrjuti (Paide suund) ja d) suur moraalne toetus Tallinna jõudnud Inglise laevastikult ning siia ilmuvatelt soomlastelt.

2) Inglise laevastiku õigeaegne abi.

Kuna meil õieti polnud mingisugust jõudu merel välja panna, samuti ka Tallinnat katvad kindlused venelaste poolt olid puruks lastud, kujunes Vene laevastik meile tõsiseks ähvarduseks ning tema ilmumine Tallinna alla oleks võinud saada meile saatuslikuks. Inglise laevastiku õigeaegne ilmumine Tallinna reidile tõstis rahva ja sõjaväe meeleolu, andis lootust, julgust ja jõudu raskes võitluses. Inglise laevastiku kaitse all oli Tallinn merelt väljaspool punaste hädadohtu. Ing-

S-1. „Lembit“ — Eesti esimene sõjalaev.

lise laevastiku abita oleks vabadussõja esimene periood vaevalt lõppenud nii õnnelikult meie kasuks.

3) Meie kõrgema juhatuse reorganiseerimine.

Seni, kui meil puudus täisvõimuline ülemjuhataja, ei võinud juttugi olla sõjaväe juhtimisest kindla käega. Peab tähendama, et selle alusprintsipi ignoreerimine sõjaväe juhtimise alal meil siiski läks mööda võrdlemisi kergesti. Kol. Laidoneri nimetamine vägede ülemjuhatajaks (23. detsembril) andis sõjalisele tegevusele kiiresti teise ilme.

4) Meie sõjaväe juhtivate jõudude ennastalgav töö kaitsejõudude korraldamisel.

Olgugi, et meil kohe alguses tuli kanda raskeid kaotusi, tuli punaväe lainele vastu astuda mitte milligagi, ja olgugi, et sõjategevuse edukusse peaaegu min-

6) Vead punaväe juhtimises.

Punaväe juhatus, valinud pealetungisuuna täiesti olukorra kohaselt Narva, Rakvere, Tapa, Tallinna sihis, ei suutnud kujunenud olukorras siiski õieti talitada. Kuna meie nõrkade jõudude poolt tõsisemat vastupanu polnud, oli punaväel vaja tegutseda äärmiselt aktiivselt, et enne, kui meie jõuame end korraldada ja liitlastelt abi saada, meid lõplikult lüüa. Punaväe juhatus aga tegutses äärmiselt loiult ning passiivselt. Selle asemel, et 4. rügemendi taganemisteed ära lõigata, rügementi ennast laiali paistata ning hoopis likvideerida, mille järeldusel täieliselt oleks avanenud Rakvere suund, seisid punaväe osad terve nädala Narva juures ning alles siis hakkasid ettevaatlikult edasi liikuma. Ka järgnevat lahingutes leppisid punaväed harilikult lähemate külade vallutamiseks, ilma et nad oleksid kasutanud kohalikku edu

---

Esimene mõislik samm

uuel aastal on uuendada „Kaitse Kodu!“ tellimine, sest sellega saate hoopis uuendatud ja huvitavamaks muudetud ajakirja, mis kindlasfi muutub teie oodatavaks sõbraks.

„Kaitse Kodu!“ ilmub nüüd igal nädalal, tellimisfind on aga endine.

---

gisuguseid lootusi polnud, ei kaotanud meie sõjaväe juhtivad jõud usku võidusse. Raudse visadusega jätkati sõjaväe organiseerimistööd. Töö kandis tagajärgi. Väerindel samm-sammult taganedes võideti aega, seljaguses kees aga organiseerimistöö ja juba detsembrikuul lõpul pandi vaenlasele vastu organiseeritud väeosad.

5) Punaväe moraalse väärtuse langemine.

Punaväelased, peaaesjalikult endises Vene sõjaväes teeninud sõdurid, olid sõjast tüdinenud. Rahva seas puudus vaimustus ja poolehoid sõjakäigu vastu, sest see oli sissetungimine võõrale maale, poliitiline avantüür, mille otstarbest ei saanud aru rahvas ega sõdurid (välja arvatud mõned Eesti kommunistlikud osad). Sõdurid olid pettunud komissaride lubadusis, — lahke vastuvõtu asemel kohtasid nad Eestimaalt edasi tungides samm-sammult kõvenevat vastupanu. Eeltoodu tagajärjel hakkas punaväe meeleolu kiirelt langema, pealetungihoo rauges ja kui meie osad lõpuks vastupealetungile asusid, siis algasid punased paanikalist taganemist.

täiel määral. Ka paiskas punaväe juhatus oma osad peaaegu ühetasaselt tervel Viru rindel, mille tagajärjel ei saavutatud kuski rõhuvat ülekaalu. Oma aeglase tegutsemisega ja jõudude killustamisega võimaldas punaväe juhatus meil koguda jõudu ja võita aega, mis oli äärmiselt tähtis meie kaitsejõudude korraldamises.

7) Olukorra õige hindamine meie väejuhatuse poolt ja sellele vastav tegutsimine.

Jaanuarikuu alul 1919. a. hindas meie väejuhatuse õieti olukorda, mille tulemuseks oli — õigeaegne üleminek aktiivsele tegevusele. Vaenlase moraalsed ja materjaalsed jõud olid murtud. Ta oli enese käest annud algatuse. Vaenlase pealetungis tekkis seisak ja seepärast oli õigeaegne meie juhatuse otsus — vastupealetungile üle minna, et vaenlasele mitte võimalust anda oma jõude ümber grupeerida ja end korraldada. Õigeaegne asumine vastupealetungile ja kohaline edu Jägala jõel raudtee piirkonnas krooniti üldise võiduga.

Vabadussõja pöördepäevilt.

Väljavõtteid kindral A. Tõnissoni mälestustest, mis ilmuvad Eesti Ajakirjanikkude Liidu raamatus „Mälestused iseseisvuse päevilt“ II köide.

Võitlused Aegviidu-Kehra joonel.

Aegviidu. Tööliste kavatsused ja muud üllatused Tallinnas.

Esimese jõulupüha varasel hommikul 1918 taganes Viru rinne Aegviidu raudteejaama ja temast põhja ning lõuna pool asuvate suurte metsade ja soode joonele. Rinde staap asus Aegviidu jaama. Kuus ööd-päeva pidasime siin vaenlast kinni. Sellel metsamaastikul õppisime pidama pealetungimanöövreid, tegema kallal tunges suurematele salkadele, luurkäike sügavale vaenlase selja taha. Vedasime vaenlasega vägikaigast vahelduva õnnega. Üksikud tähtsamad punktid käisid seejuures korduvalt käest kätte. Proovisime põhjalikult oma ja vaenlase jõudu, oma ja vaenlase visadust ja sitkust. Arendasime hoogu suuremaks pealetungiks. Püüdsime veel aega võita, et reservidele võimalust anda endid valmis seada ning rindele koonduda. Kuigi punased kohati suurearvulise ülekaaluga kõvasti peale pressisid, kandis meid siin juba kindel usk — rinnet varsti tunduvalt kõvendada ja siis ise pealetungile üle minna. Tallinnas oli 1. jalaväe polgu korraldamine lõpule jõudmas, Soomest kindlasti abivägi juba tulemas.

Sõitsin 31. detsembril Tallinnasse, et mõnesuguste tähtsate küsimuste üle sõjavägede ülemjuhatajaga isiklikult läbi rääkida. Oma asetäitjaks jätsin polkovnik Rink'i diviisi staabiülema.

Esimene asi, mis mind pealinnas üllatas, oli tugevate ja priske meeste rohkus. Ma ei osanud rindel enesele ette kujutada, kus on meie mehed? Lahinguväljal oli neid väga vähe. Paistis, et mingisugune nõiavõim neid kuskil kinni peab. Ajutise Valitsuse üleskutse 17. novembrist ei annud tagajärgi. Kümme päeva hiljem välja kuulutatud sunduslik mobilisatsioon ei toonud neid ka küllaldaselt määralt koonduspunktidesse. Otsustades rahva üldarvu järele pidi mehi märksa rohkem kokku tulema ning palju rohkem võitlusrindel olema. Pikema vaheaja järele jälle kord pealinna sattudes (27. novembrist saadik polnud ma seal käinud), nägin oma silmadega, et Eestis tõepoolest mehi veel palju on. Tallinn oli nagu sipelgapesa. Hotellid ja erakorterid inimesi puupüsti täis. Mitte üksnes naisi, lapsi ja vanemaid mehi, kes sõjapõlõnena sinna kokku valgunud, vaid ka noori mehi, kõige õitsemates aastates, tugevaid, priskeid, kaitseväge esimese sordi elementi. Ja sel ajal, millal kodumaa äärmiselt raskeid päevi, ajaloolist otsustavat silmapilku üle elas, millal teised lahinguväljal üliinimlike raskustega võitlesid, et vaenlase pealetungi kinni pidada ning ülejäänud kodumaa nurgakest kaitsta, jalutasid muretult pealinna tänavatel need härrasmehed.

Neist meestest oleks võinud arvuka väeosa kokku seada.

A. Tõnisson
kindralmajor.

Edasi üllatas mind seal ootamatu uudis. Mulle tehti teatavaks, et Tallinna töölised on otsustanud relvadega viibimata välja astuda, kui diviisi staap Raasiku jaama taganeb, rindele siis selja tagant kallal tungida.

Ma ei hinnanud tööliste relvastatud jõudu kuigi kõrgelt. Töölised kui relvastatud jõud ei teinud mulle muret. Nende väljaastumine oli siiski kardetav. Oleks halvasti meeletu peale mõjunud, kaitserindel, aga veel enam selja taga. Meeletu oli aga just sel otsustaval silmapilgul eriti suure tähtsusega. Meeletu oli vaja hoida. Sellepärast ei meeldinud mulle see uudis.

Sellele pahale uudisele järgnes varsti teine. Polkovnik Rink, minu asetäitja rindel, kutsus mind kiiresti Hughes'i aparaadi juure. Läksin. Rink seletas, et minu väljasõidu järele Aegviidust vaenlane ootamata ja suurte jõududega pealetungile asunud, paljudes tähtsates punktides meie kaitseosad taganemisele sundinud, kohati meie kaitserindele selja taha tunginud. Tekkinud nii-sugune olukord, mis meile ilma taganemiseta kardetavaks saanud. Et ähvardavast seisukorrast välja pääseda, pidanud tema möödapääsmatult tarviliseks kogu rinnet tagasi tõmmata Salmistu-Valkla-Priske-Jägala jõe keskjooksu parema kaldametsade ja soode joonele, staabi asukohaga Raasikul. Olevat selleks kõik tarvilised korraldused juba tehtud ja et tagasitõmbumine uutele asukohtadele juba käimas.

See oligi see teine paha uudis.

Rink palus oma korraldustele sanktsiooni.

Vastasin: Jäägu nii, nagu korraldatud, peale ühe

asja. Ja nimelt: diviisi staap ei lähe mitte Raasikule, vaid asub Kehra jaama!

Rink avaldas arvamist, et ta minust valesti aru saanud. Palus viimast lauset korrata.

Kordasin.

Rink imestas. Rõhutas, et Kehra jaam asub õieti uue kaitsejoone enese peal. Et üle saja kilomeetri laia rinde juhatus ei või asuda vaenlase püssitule piirkonnas, polkude staapide joonest (Kaberla-Alavere) koguni tükk maad eespool. Et Kehraga, maastiku iseloomu pärast, rinde osadel raske sidet pidada. Et seal, suurte metsade serval, luursalkade tegevuse ja igasuguste ootamatuste piirkonnas, juhtidel võimata rahulikult tööd teha. Ning palus tungivalt luba staapi ikkagi Raasikule asetada. Kordasin uuesti: Staap asub Kehrasse!

Nüüd läks Rink ägedaks. Ütles, et maailmasõjas tähtsatel ametkohtadel töötanud, isegi korpuse staabiülema kohuseid täitnud, sõja jooksul palju rumalusi näinud. Sarnast aga, kui see, millega diviisi staap asetatakse polkude staapidest ettepoole, mitte. Sellega lõp-
pes jutt.

Staap asus Kehra.

Sealt tahapoole pole ta liikunud. 31. detsembril 1918. a. ette võetud taganemine oli viimane.

Tallinna tööliste jaoks jäi väljaastumiseks määratud silmapilk kätte jõudmata.

Otsustav silmapilk. Kõik jõud rindele.

Ülemjuhataja ja ka peaminister, kellele seisukorra üle rindel isiklikult üksikasiojalise ettekande tegin ja selle juures nende tähelepanu silmapilgu määratu tähtsuse peale juhtisin, olid minuga täiesti ühel arvamisel, et kätte on jõudnud otsustav silmapilk ja et nüüd kõik jõud tegevusse rakendada peab. Kõik mehed, kes lahinguväljal kasulikud olla võivad ja seni Tallinnas asunud, tulevad nüüd viibimata rindele saata.

Tehti kõige kiiremas korras vastavad korraldused. Kõigi Tallinnas asuvate väe jõudude väljasaatmise tähtajaks määrati 2. jaanuari hommik kell 6. Uue aasta vastuvõtmise asemel algas pealinnas palavikusarnane ettevalmistus liinile minemiseks.

Kindlaks määratud tähtajal, 2. jaanuari hommikul, sammusid tõepoolest Tallinnast Narva maanteed mööda rännakkorras välja rinde kõvenduseks lubatud osad ja nimelt: 1. jalaväe polgu staap ja üks rood (151 meest), sama polgu kuulipildurite komando (4 rasket kuulipildujat, 57 meest), 18 ratsanikku, mereväe dessantrood (46 meest) ning Kalevi malev (113 meest) 3 raske kuulipildujaga (kapten Tõnson), 1. jalaväe polgu ülema polkovnik Heinze üldisel juhatusel. Kokku 388 lahingumeest.

See oli selle aja olukorras suur jõud, suur toetus diviisi rindele. Nii suurel arvul polnud diviis enne korraga abi saanud. See toetus rõõmustas. Seda enam, et lähemal päevil veel suuremat abiväge oodata oli. Soom-

lasi! Ots oli juba Tallinnas. Vana aasta viimasel päeval oli üks rood sinna jõudnud.

Diviisis (4. ja 5. jalaväe polk, Balti rügement, kolm patareid, kolm soomusrongi ja mõni päev enne seda rindele ilmunud kolme-eskadroniline ratsapolk) oli 31. detsembril 1918. a. lahinguliinil: 309 ohvitseri, 1126 püssimeest, 62 ratsameest (jalaväes) ja 90 kuulipildujat vastava meeskonnaga. Suurtüki- ja ratsaväelased peale selle.

Käisin värskel abiväel Jõeletmes vastas. Sain hea mulje. Mehed olid hästi riietatud, korralikult varustatud, distsiplineeritud. Võis kindlasti öelda: Need mehed lähevad tulle. Juba lähemad päevad näitasid, et ma ei eksinud.

Kalevlased.

Kalevlasi oli lust näha. Osalt õige soliid häärad. Teiste seas ka tuntud kujud ja nimed seltskonnast. Sanitaaride ametis professorid. Mehed väga tõsised. Saadakse silmapilgu tähtsusest ja suurusest aru. Nüüd ehk ei iialgi! Julged pilgud räägivad usust meie õiguse ja oma jõu sisse. Valmisolekust viimase veretilgani isamaa eest võidelda. Ainult vähevõitu tuli neid!

Kalevlaste ilmumine rindele oli seda rõõmustavam, et nende ridades ka intelligentsi tuli. Seni oli see element, välja arvatud koolipoisid, lahinguvälja vastu õige tagasihoidlik olnud. Nagu poleks kodumaa kaitsmine tema asi olnudki. Ajutise Valitsuse suuremeelne üleskutse 17. novembrist 1918. a. pidi just intelligentsi seas erilist vastukaja leidma. Just intelligents pidi selle üleskutse tähtsusest ja tarvidusest aru saama. Kas kogunes nende esindajaid palju kodukaitse koonduspunktidesse? Lahinguväljal paistis haritlane relvaga haruldase erandina silma. Selle aja segases olukorras leidis küllalt teid, kuidas lahingu raskustest ja hädaohust eemale jääda. Halvemal korral lepiti võrdlemisi kerge ja hädaohutu teenistusega kaitseliidus. Tunne me seltskonnas nii mõndagi selleaegset noort ja prisket meest, keda vabadussõja lahinguväljal näinud ei ole.

Seisukord kõveneb. Meeleolu tõuseb.

Seisukord rannarajoonis, Tallinna—Narva maantee piirkonnas, ja Soodla tähtsas teedesõlmes oli sellest päevast saadik kindel. Seni pressisid punased seal iseäranis õelalt peale. Ei annud rahu ööl ega päeval. Eriti Priske ümbruses, kus nad vägisi Soodlasse kippusid.

2. jaanuari toetuse saamisega läks tegevus metsades õige huvitavaks. Metsad võimaldasid ümberhaaramist, kallaletungi selja tagant. Üksikud metsakülad Külmahallika ja Mustajõe vahel käisid käest kätte. Täna asusid seal meie mehed, öösel löödi punaste poolt välja. Järgmisel ööl tehti niisama punastega. Tähtis kaitsepunkt Soodla jõe kaldal, Priske veski, oli nagu

mängupall. Käis vahel päeva jooksul mitu korda käest kätte. Meie mehed tundsid hästi maastikku, olid sellepärast metsas nagu kodus. Metsavahid ja metsatalude elanikud täitsid heameelega teenäitajate kohuseid. Rohked teed meie selja taga võimaldasid meile õigeaegset varustamist, vajaduse korral kiiret toetust ning ümbergrupeerimist. Punastel, selle vastu, tuli palju raskemat tingimustes tegutseda. Nemad ei tunnud maastikku, neil polnud teejuhte, seljataguses oli neil vähe ühendusteid, nende toetus- ja varustusbaasid olid kaugel. Külmad talveilmad ja pikad ööd tegid nende seisukorra metsades veel raskemaks. Kokkupõrked kaldusid rohkem meie kui vaenlase kasuks. Nopiti üks talu ja üks küla teise järele nende käest ära. Jäädavalt. Tallinnast tulnud värsked mehed olid selle peale eriti nobedad. Kommunistide kinnipüüdmine metsataludes muutus spordiks, kuigi mõnikord hädaohtlikuks. Isegi diviisi staabi kirjutajad, telefonistid, telegrafistid hakkasid kordamööda metsas luurel ja punaseid püüdma käima. Ei hoolinud enam soojast pesast staabis, tikkusid vägisi metsa.

Eriti tragid olid soomustrongimehed. Üks luurekääk järgnes teisele. Üks julgem kui teine. Tehti retkeid dessandiga. Võeti vahel terve rood mehi püssidega ja kuulipildujatega kaasa, paisati parajal kohal rongist välja ja „tõmmati noota“. Piirati punaste asukoht sisse ja võeti mehed vangi. Ei unustatud ka „soomust“. Kui laia metsalaande Kehra-Mustjõe vahel raudtee piirkonda punased oma nina enam pista ei söandanud, võeti ette retkeid kaugemale.

Jäneda-Alavere. Vetla.

Sõjasele jõudes, et Narva-Tallinna maantee rajoonis edasinihkimine võimatu ja Soodla-Anija teesõlmedele ka ligi ei pääse, hakkasid punased Jäneda poolt — Paunküla ja Alavere sihis — peale pressima. Meil olid seal head seisukohad. Kõik käigud üle Jägala jõe käes. Need tähtsad punktid võimaldasid meile algatust ja tegevusvabadust ka pealetungi korral.

Enne üldise pealetungi algust tähtsamaid kohti isiklikult läbi sõites kuulsin Alaveres, et 5. polgu 5. rood, kes Jäneda-Alavere vahelisel peateel Vetla silda kaitses, sillaeelsed talud punaste kätte minna oli lasknud. Sellega sattus Vetla sild ja kääk üle lahtise jõe vaenlase risttule alla. Meie edasiliikumine siit järgmisel hommikul, üldise pealetungi ajal, oleks muutunud võimatuks. Veel enam: Jäneda-Vetla tee rajoonis suuremal arvul koondunud punased võisid nüüd siit ise meile löögi andes meie pealetungi nurja ajada või muidu suuremaid raskusi sünnitada.

Erakorraline olukord nõuab era-

korralisi abinõusid. Ka Vetlas tuli vastavalt olukorrale talitada. Andsin kompaniiülemale kategoorilise käsu: hommikuks sillaeelsed talud punastest puhtaks teha! Vastasel korral läheb hommikul ise oksa.

Hommikuks olid talud käes.

Sõjaõnne pöördeljoon.

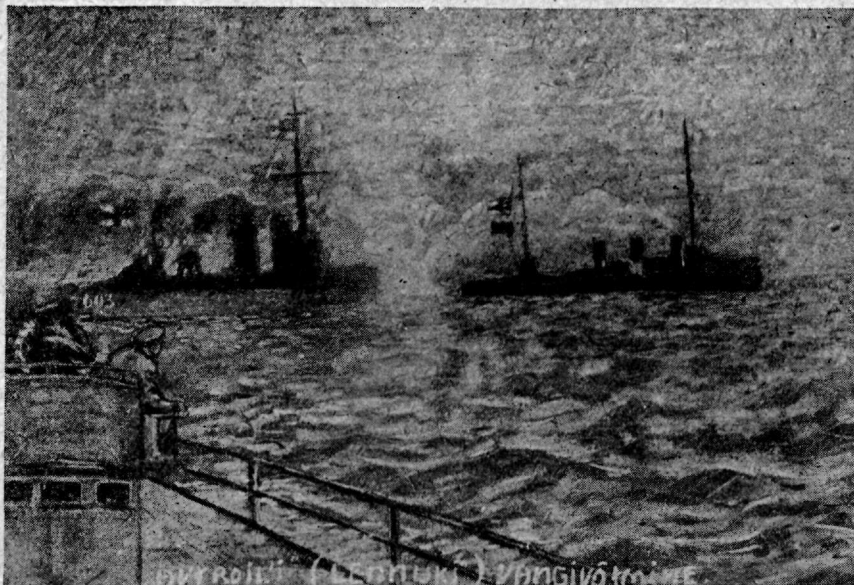
Salmistu-Valkla-Priske, Aegviidu metsade-Jägala jõe ülemjooksu kaitsejoon oli Viru rindel selleks esemeks, kus vaenlase pealetungi lõplikult seisma panime ja kus kuus päeva ja kuus ööd venelastega rabeledes meeste laiades kihtides kindel usk tekkis, et nüüdsest peale vastasega julgesti rindad kokku lüüa võime.

Sellel kaitsejoonel algasime uut aastat ja sõjategevuse uut ajajärku. Läksime üle pealetungile ning vastu edule ja õnnele.

Soomlased tulevad!

Vana aasta viimasel päeval tõi jäälõhkuja „Tarmo“ esimese salga Soome vabatahtlike, esimese roodu (150 meest) leitnant Eskola juhatusel Tallinna. Uue aasta 3., 4. ja 5. päeval järgnes sellele veel kolm roodu. Nii siis terve pataljon, kokku üle 500 mehe, major Ekströmi komando all. Kõik need mehed olid 1. diviisi rinde määratud.

5. jaanuaril sammusid esimesed Soome vabatahtlikud Tallinnast välja, Jõelehtme kaudu Kaberlasse ja kodasoose. Sõitsin Jõelehtmele neile vastu. Mehed olid noored, värsked, prisked, hästi riietatud ja varustatud. Öömajast ja puhkusest ei tahtud kuul-

Kümne aasta eest: „Avtroili“ vangistamine Tallinna reidil.

dagi. Küsiti ainult, kas „rüssad“ veel kaugel. Ja kas ei saaks veel täna mõnel kõri maha lõigata. Aina põlesid tungist punastega kokku pääseda.

Soomlasi Jägala alevikuni saatma oli ka härra peaminister K. Päts ise ühes siseminister A. Peediga tulnud.

Valkla ümbruses olid lahingud käimas. Punased pommitasid meie seisukohti tugeva tulega. Käisid korduvalt riinakuul. Suurtükkide mürin, püsside ning kuulipildujate ragin oli ju Jõeletmes selgesti kuulda. Rinde poolt liikusid taha poole üksikud sõjapõgenejate kraamikoormad ja kurva näoga inimesed, pambud seljas. Tugev pommitamine oli nad liikuma pannud. Nähtavasti ootasid ka täna venelase edasimihkumist. Sarnasele pommitamisele oli enne mõnigi kord meie taganemine järgnenud. Jägala alevikus päriti möödaminejatele uudishimuliselt lähemaid teateid. Sõjapõgenejate teated on harilikult liialdatud. Tekitavad ka siis ärevust, kui selleks põhjus puudub.

Härra peaminister otsustas oma saatjatega siin lühikese peatuse teha.

Astusime apteekri juure sisse. Palusime teevett teha. Pererahvas vaatas imestusega meie peale. „Pole aega niisuguse asjaga tegemist teha! Näete ise, et pakime põgenemiseks asju kokku! Öösel on punased kindlasti juba siin!“ Joosti ja sekeldati edasi. Pühiti näolt higi.

Tähendasime, et asjade pakkimiseks ja põgenemiseks pole vajadust. Et meie mehed enam ei tagane. Et punased siia ei pääse. Oldagu siin päris rahulikud. Ning palusime ikkagi teevett.

Seda juttu pani pererahvas päris pahaks. Vastati, et meil tohiks natukenegi sündsusetunnet olla. Nalja võivat teha ka raskes olukorras, kuid mitte sarnasel sündmatul viisil. Missuguse sihiga meie üldse niisugust sündmatut juttu ajavat?

Seletasime, et kaitserindele täna värsked abiväed juure tulevad. Et eelsalgad iga silmapilk siia jõudmas. Et soomlased meile abiks tulnud. Tähdendasime Ekströmi kui soomlaste pealiku peale. Tegime selgeks, mis asjamehed ise oleme. Ning näitasime läbi akna Soome vabatahtlikkude kolonni peale, kes parajasti mehise lauluga apteegist mööda marssis.

See mõjus. Peremees ja perenaine seisatasid mõne silmapilgu tummalt, löid siis imestusega käsi kokku. Perenaisel veeresid pisarad üle paleta.

Varsti oli teelaud kaetud.

Meie kaitserinne ei taganenud enam. Venelased ei pääsnud Jägalasse. Jägala apteekril ei olnud vajadust põgeneda.

Soomlaste ilmumine võitlusrindele avaldas väga head mõju meie meeste meeolelu peale. Need allüksused, kelle võitlusrajooni esimesed soomlased läksid, nägid neid oma silmaga. Eemalolijad aga ei tahtnud uskuda, et soomlased meile appi tulnud. Soomlasi oli juba tükk aega oodatud, nende päralejõudmisest mitmel korral räägitud. Kui kuski seisukord väljapääsmatuks muutus, meeolelu langes, usk võidu sisse kaduma hakkas, siis öeldi meeste julgustuseks: Soomlased tulevad!

Usuti, et nad tulevad. Mitmel korral pidid ju Tallinnas olema, seni aga siiski tulemata jäänud. Ja nüüd, kus soomlased tõepoolest otsaga Jägala, öeldi Soodlas, Vetlas, Saial ja kaugemal lõuna pool: Tühi jutt! Enne ei usu, kui oma silmaga näeme!

Pataljoniülema palusid: Saatke paar meest näha! Tuli saata. Siis oli selge, et soomlased on tõepoolest siin.

Siis arutasid meie mehed: Kui juba soomlased siia tulnud, et meie maad kaitsta, peab asi kahtlemata seda väärt olema, et ka ise seda ihu ja hingega kaitseksime. Viimase veretilgani. Pigistasid püssipärad kõvasti pihku, löid pead selga ning sõnasid: Nüüd teeme punastele sauna!

Soome vabatahtlikud osutusid väga vaprateks sõjameesteks. Olid mehed, kes põrmugi surma ei kartnud, kes lauldes lahingusse läksid, kellele lahing lõbuasi oli, kellele ükski asi suuremat lõbu ei pakkunud, kui „neetud rüssadele“ kallale tungida. Pussiga kõri kallale. Isegi „Virus valgust“ öeldi lahti, kui võimalus oli enamlastele kallale tungida.

Meie ühemeelne pealetung, mis 6. jaanuari varasel hommikul algas, lõppes Viru rindel alles Naroova kallastel. Seal, kus meie ise piirikaitseks paigale jäime.

19. jaanuaril ei olnud Viru rindel enam ühtki punast Eesti pinnal.

Millest olenes sõjaõnn.

Aastavahetuseks 1918/19 olid Vene enamlased lõuna pool 1. diviisi piirkonda Lustivere ja Puurmani metsade — Virtsjärve-Kärstna-Voltveti jooneni tunginud. $\frac{2}{3}$ kodumaa pinnast oli vaenlase võimkonnas, $\frac{1}{3}$ veel meie eneste käes. Pöörde sõjaõnnes tuli viimasel soodsal silmapilgul. Pöördeks avaldasid mõju paljud asjaolud.

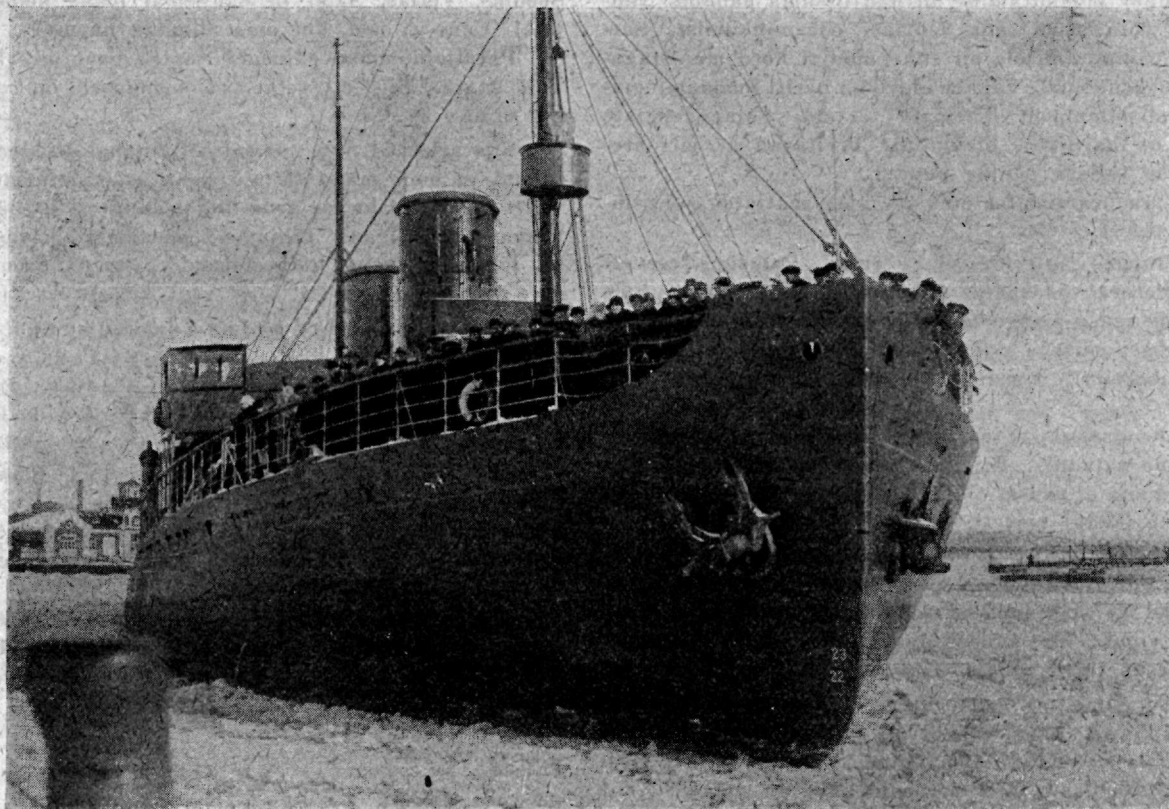
Uuendage aegsasti

„Kaitse Kodu!“ tellimine uueks aastaks. Muidu jääte ilma kingitustest, mis loetud üles 2. leheküljel.

1) Kõigepealt maastik. See oli meile soodus. Sellel kaitsepositsioonil, kus aastavahetusel seisme, asuvad suured metsad, sood ja rabad. Eriti laialdas kaks gruppi. Üks Harju-Järva rajal, Kehra-Aegviidu vahel, ulatudes raudteest kaugele põhja ja veel kaugemale lõunasse. Teine Tartu-Viljandi piiril, Virtsjärve-Jõgeva vahel (Puurmani ja Lustivere metsad). Metsad, sood ja rabad avaldavad sõjategevuse peale üldse väga suurt mõju, kergendavad kaitset, raskendavad pealetungi. Aegviidu-Kehra metsad olid vaenlasele tugevaks takistuseks kõige tähtsama pealetungi

neid vaenlasega võitlema sundida, vaid meeste sabas sörkinud, siis oleks taganemise tempo ja selle tagajärjed hoopis teistsugused olnud. Siis poleks ka Aegviidul nii kaua vastu panna suudetud ega Kehra kaitsejoon mitte viimaseks jäänud. Juhtide visadus aitas oma poolt selleks kaasa, et Aegviidu-Kehra positsioonilt üldse enam taganeda ei tulnud.

3) Kõrgema staabi lähedus kõvendas vastupanu. 1. diviisi staap pidas algusest lõpuni kinni põhimõttest: Rindele lähemal! Juba esimeses la-

Kümne aasta eest: esimesed Soome vabatahtlikud jõuavad Tallinna.

suunas — teel meie pealinna. Lustivere-Puurmani põlised metsad ühes Virtsjärve laia veekoguga ja Ema ning Pedjajõega sulgesid vaenlastele tee sisemaa südamikku. Ükski teine maastiku ese ei võimaldanud meile nii tugevat vastupanu, kui just see positsioon.

2) Juhtide visadus. See juhtide omadus etendas vabadussõja algusel eriti tähtsat osa. Mõnelt poolt on toonitatud, et vabadussõjas tegutsenud ja võitlused võidurikkale lõpule viinud — sõdurmass. Juhid sörkinud meeste sabas. Niiviisi arvata ja rääkida võivad võhikud ehk demagoogid. Tegelikult oli asi üldse, eriti aga sõja alul, just vastupidi. Juhtide õlgadel lasus vastupanu pearaskus. Ainult nii kaua püsiti kaitsejoonel paigal, kui juhid vastu panna suutsid. Poleks juhid oma haruldase visadusega suutnud mehi kinni hoida ja

hingus, millest staap 13. detsembril osa võttis, asus ta (Vaiküla jaamas) punaste püstitule all. 15. detsembril lahkus Rakvere jaamast alles siis, kui 5. jalaväepolk, kes lõuna pool raudteed tegutses, linna piirkonnast viimase meheni kadunud oli. Aegviidul rippus rinne lahinguliiniga staabi kaelas. Kehras seisis diviisi staap polkude staapidest koguni eespool. Rasketel silmapilkudel, kui kuski allüksused tasakaalu kaotasid ja tagasi kippusid, öeldi harilikult meestele: Pole häda midagi! Näe, kus alles diviisi staap! Häbi taganeda! Sirutame aga sõrad kõvemini vastu ja anname punastele säre edasi! Ja anti tõepoolest. Diviisi staabi lähedus võitlusliinile kõvendas üldist vastupanu ka Aegviidus ja eriti Kehras.

4) Mehed olid juba õppinud lahinguid lööma. Sõja alul polnud paljudel nende seast

(koolipoisid, vabatahtlikud) sellest aimugi. Viie nädalaga oli võimalus olnud mõndagi õppida. Kogemused hakkasid tagajärgi andma.

5) Olime jõudnud arusaamisele, et vaenlase arvuline ülekaal kuigi tähtis pole. Osava manöövriga võis meie väike salk vaenlase omale selja taha ehk tiiva kallale tungida ning selle hävitada, vähemalt taganema sundida. Kartus vaenlase arvulise ülekaalu pärast, mis sõja esimestel nädalatel tugevat mõju avaldas, oli kadunud. Vaenlase mehi enam ei loetud, arvuliste vahekordadega ei arvestatud. Selgitati ainult vastase asukohti ning seda, kuidas paremini kallale tungida. Ja siis mindi peale. Tulemused olid harilikult head. Tõusis usk oma võimete ja jõu sisse. Hakati vaenlase peale ülalt alla vaatama.

6) Edukale tegevusele aitas kaasa ka varustuse saamine. Seni oli varustus väga puudulik. Pastlad, närused saapad, õhukesed räbalad palitid olid sagedane nähtus. Hale oli külmast lödisevaid mehi näha. Uueks aastaks jõudsi me nii kaugemale, et väeosad saabastega, riietega, pesuga varustada suutsime. See oli suur samm edasi. Hea abinõu lahinguvõime tõstmiseks.

7) Sellel ja eelmisel kaitsejoonel, kus kokku kaks nädalat mööda saatsime, oli võimalus mehi n. ü. kätte võtta, distsiplineerivalt nende peale mõju avaldada. Sagedate liikumiste ja lühikeste peatuste juures seniajani sarnane võimalus puudus. Väeosades tuli enim ette palju jooksujuhtumeid. Mõnikord jäi mõnes roodus sõdureid vähem järele, kui seal ohvitseri oli. Siin panime tööle erakorralise abinõu: väljakohtud. Mõju oli silmaga näha. Jooksuhädaoht kadus.

8) Sellel positsioonil soetas rindega sidet ja avaldas tema peale head mõju seltskond. Saatkonnad seltside poolt ja üksikud inimesed oma algatusel tulid rindele sõdureid külastama, kotid kingitustepakkidega kaasas. Toodi leiba, liha, vorsti, võid, pesu, seepi ja muud, mida kellelgi olemas ning mis sõduritele hädapärast tarvis. Käidi staapides, väeosades, allüksustes, valverühmades.

Sõdureid ei liiguta sõjaajal ükski asi nii sügavalt, millegagi ei võideta nende hinge kergemini, kui sarnase meelespidamisega, niisuguste külaskäikudega rahva seast. Seltskonna esindajatega lahinguväljal kokku

puutudes saab sõdur paremini aru, missuguse tähtsa töö juures tema asub, kelle eest väljas, keda kaitseb. Näeb selgesti, et tema siin ükski pole, vaid rahvas selja taga toetamas. Tihe side seltskonnaga tõstis oma poolt meeoleolu, andis jõudu vastupanuks ja julgust ning hoogu pealetungiks.

9) Toetuse saamine oma ja Soome abivägede näol suuremal määral kui iialgi enne mõjus omakorda meeoleolu tõstmiseks ja jõu suurendamiseks kaasa. Kõik loetletud asjaolud kokku sünnitasid meie sõjaõnne, andsid võimaluse Aegviidu-Kehra metsade joonel vaenlase pealetungi lõplikult seisma panna, vähe hiljem sealt tema välja lüüa ja piiri taha visata.

Esimesed autasu saajad.

Sõjavägede ülemjuhataja käsul tehti murrangu päevil, 6. jaanuaril 1919, esimene ettepanek autasu määramiseks neile kaitseväelastele, kes sõja esimesel perioodil erilist tublidust või vaprust üles näidanud. See ettepanek väärrib tähelepanu selle poolest, et temaga neid mehi ja väeosi hinnati, kes vabadussõja algpäevist peale kõige raskemal ja segasemal ajal kodumaad kaitsnud. Siis kui paljudel igasugune usk, isegi lootus, meie võimete sisse puudus.

Esimestena pandi autasu määramiseks ette: 4. polgu ülem polk, Seiman, 1. soomusrongi ülem kapten Parts ja 2. soomusrongi ülem kapten Irv.

Peale nende:

4. polgust: 4 ohvitseri ja 8 sõdurit,

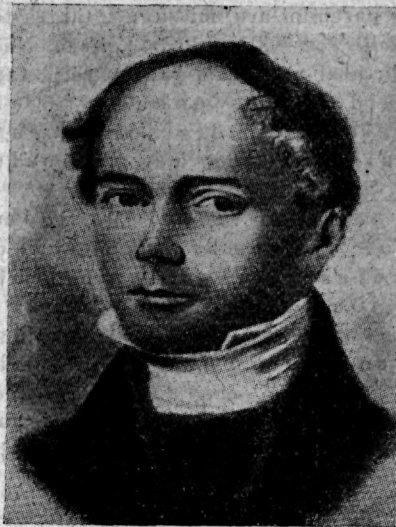
5. polgust: 2 ohvitseri ja 4 sõdurit,

1. soomusrongist: 3 ohvitseri ja 6 sõdurit ning 2. soomusrongist: 2 ohvitseri ja 4 sõdurit.

Autasuna oli sel ajal ette nähtud maa, Ajutise Valitsuse deklaratsiooni põhjal.

Ohvitseride ja sõdurite üldarv autasu saamiseks määrati ära väeosa lahingutöö kogusumma järele. Need arvud näitavad, et vabadussõja kõige raskemal ajajärgul, taganemise ajal, eriti tähtsat osa on neljas polk etendanud.

F. R. Fählmann.

Lydia Koidula.

Dr. F. R. Kreutzwald.

Kolm tähtsat tähtpäeva meie kirjandusloos.

Viimasesse kahte nädalasse on langenud kolm tähtsat tähtpäeva, mille mälestamine meile, eestlastele, on armsaks kohustuseks, kuna nad on ühenduses meie rahva rahvusliku ärkamisaja vanema ajajärguga. Need on dr. med. Friedrich Robert Fählmanni, dr. med. Friedrich Reinhold Kreutzwaldi ja Lydia Koidula (Jannseni) sünnipäevad.

Dr. med. Friedrich Robert Fählmann sündis 130 aasta eest 2. jaanuaril 1799. aastal (22. detsembril 1798. a. v. k. järel) priimache Heinrich Johanni pojana, kes tol ajal oli Hao mõisas (Koeeru kihelk.) von Paykuli juures opmaniks. Kuna ta ema, Katarina, suri varakult, võttis mõisa omanik opmani 7- aastase poja Friedrich Roberti ja ta noorema venna enda juure kasvatada. Juba varakult hakkas noor poisike huvi tundma arstiteaduse vastu. Kui tuli linnast arst, siis käis ta sellega koos küllas haigete juures, olles Eesti keelt puudulikult mõistvale arstile tõlgiks. Ka mõisa koduapteegiga oli tal alati tegemist. Armsamaks mänguks oli tal liiva mõõta paberikotikesesse. „Rohtu valmistan, sest minust saab tohter,“ vastas ta sealjuures, kui talt küsiti, mis ta teeb. Ka lõikas ta tohtrit mängides surnud hiirtel ja rottidel kõhud lõhki, et vaadata, kuidas näeb välja nende loomade sise mine ehitus. 9. eluaastal viidi Fählmann Rakvere elementaarkooli, mille ta kiiresti lõpetas, nõnda et ta juba samal aastal sai astuda Rakveres asuvasse kreiskooli. Siin oli ta Vene keele õpetajaks meie kirjandusloos mitte tundmatu kirjanik Suve Jaan (Ivan Petrovič Sommer), kes temas ju varakult äratas huvi kirjandusliku tegevuse vastu. Kõige meelsamaks paigaks Rakveres olid Fählmannil vana ordulossi varemed, kus ta tihti istus ja meele tuletas meie rahva möödunud päevi ja võitlusi. 1814. aastal astus Fählmann Tartu gümnaasiumi, mille ta lõpetas 1817. aastal, siis astus ta ülikooli arstiteadust õppima. Ülikooli lõpetas ta 1827. aastal arstiteaduse doktori kraadiga. Nii koolis kui ka ülikoolis oli Fählmann hoolas õppija ja õpetajaist väga armastatud. Ülikooli aeg venis talle pikaks seepärast, et ta vanema üliõpilasena suurema osa oma ajast raiskas Tartu vaeste hinnata ravitsemisele. Vaimustusega kõneldi tol ajal Tartu noorest üliõpilasest, kes kohtles lahkesti ja sõbralikult oma haigeid. Pärast ülikooli lõpetamist jäi Fählmann praktilise arstina Tartusse

elama, kus ta peagi tõusis kõigi poolt väga lugupeetud ja otsitud arstiks. Kuid oma palju tööd nõudva arstiameti kõrval jätkus Fählmannil siiski veel aega uurimistöodeks õige mitmel ning eriti folklore alal, ta oli ülikoolis Eesti keele lektoriks ja pidas professori asetäitjana ettelugemisi rohuteaduse üle. Samuti oli ta juhtivalt tegev Tartu seltsielus ja tema algatusel asutati 1838. aastal „Õpetatud Eesti Selts“ Eesti keele ja rahvaluule uurimise eesmärgiga, kus ta oli esimeheks. 1843. aastast kuulsi surmani Fählmanni eluutesandeks aga oli Kalevipoja juturiismete kogumine ning nende liitmine eeposeks kui ka Eesti muinasjutte ja müütide tagavara rikastamine. Tihti rändas ta juba üliõpilaspõlves selle eesmärgiga suvekuudel Hao ümbruskonnariisti ja põigiti läbi ja kirjutas üles, mis ta kuulis huvitavat rahvasuust. Fählmanni tegevus rahvateaduse alal kandis ta nime kaugele, üle kodumaa piiride. „Kuld ja hõbe, mis Fählmann Eesti vaimuvarast maailmale esitas, muretses eestlastele koha luulerikaste, ilutundvate rahvaste keskel,“ ütleb Kampmann. „Esivanemate laul ja tarkus tõsteti oma tõsisesse tähtsusesse. Meie kirjandusele pandi rahvuslik alus. Päris eestiline kirjandus algab alles 1840, mil Fählmanni nõidusväelised muinasjutud ilmusid.“ Fählmanni töödest tuleksid nimetada peale ta müütide, nagu „Koit ja Hämarik“, „Endel ja Juta“, „Loomise lugu“, „Vanemuise laul ja kosjakäik“ jne., veel mõned pilkekujud, milles ta osatab tolle aja rahva vigu ja puudusi, ta „Piibu jutt“, milles esimest korda tarvitatakse uut kirjaviisi (1845) ja ta mõttesalmid, milledest siin ühe toome näitena:

„Kerge ja raske.

Küsisin: mis on raske ja mis on kerge küll teha?
Kostis: kerge on laita ja sündida teist.
Laps ju sündida mõistab ja lapsuke laita ju oskab.
Seda küll igapäev näeme ja inestame.
Aga mis ise laitsid, katsu parata ise —
Raske on see töö: tahad katsuda, tee!“

Sellest võiks tänapäevgi veel nii mõnigi võtta õpetust!

Töötades kogu eluaja üle jõu, varises Fählmann ju varakult (51-aastasena) kodumaa armastatud mulda 22. (10.) aprillil 1850. aastal.

Fählmanni töö jätkajaks folklore alal ja Kalevipojale lõpliku kaju andjaks oli ta kaasaegne dr. med. Friedrich Reinhold Kreutzwald, kelle sünnipäevast on möödunud nüüd 125 aastat.

Ta sündis 26. (14.) detsembril 1803. aastal Jõe-pere mõisa (Kadrina kihelk.) orja kingsepp Juhani pojana, kellel tol ajal puudus alles perekonnanimi. Kuna Kreutzwaldi isa oli pärit Ristmetsa perest, siis hakati teda pärast seda, kui ta ustava ja ausa teenistuse eest pärisorjusest vabaks oli saanud, ta esivanemate talu järele Ristmetsaks hüüdma. Sel ajal, kui noor kingsepa poeg oli Rakveres koolis, muudeti see nimi seal Kreutzwaldiks. Kuid täisealisena on Kreutzwald nii mõnegi töö kirjutanud oma vana nime all: Widri Rein Ristmets. Teiste andmete järele kandis Kreutzwaldi isa hiljemini priinime Reinholdson. Järgmisel aastal pärast Kreutzwaldi sündimist asus ta isa elama ühes naise Annega Kaarli mõisa (Rakvere kih.), kus ta sai aidameheks ja naine pereemandaks. Siin moodus poisikese lapsepõli keset moonakalapsi ja mõisarahvast: Siin tutvus ta ka mõisa vana teenri Kotlep Jankovitsiga, kes oli suur rahvalaulik ja Kalevipoja lugude tundja, ja sai seega siin esimese tõuke oma suureks elutööks. Olles 10-aastane käis ta juba Arukülas vaatamas Kalevipoja hobusejälgi ja Linnamäel Kalevipoja peaaset. 1815. aastal viidi poiss Rakvere köster Gõõki kooli, kust juba 1½ aasta pärast siirdus Rakvere kreiskooli. Kuid juba 1818. aastal oli ta vanemate kehva se tagajärjel sunnitud jätma õppimise pooleli ja läks Tallinnasse „Karu kontoris“, et vanemate soovil hakata kaupmeheks. Aga kaupmehe amet ei sobinud temale, 1819. aastal pääsis ta ühe Tallinna koolidirektori perre, kus ta end hakkas valmistama õpetajakutsele. Käies Tallinna kreiskoolis kuni 1823. aastani sooritas Kreutzwald algkooli-õpetaja eksami. Lühikest aega oli ta nüüd Tallinnas õpetajaks, kusjuures ta jatkas edasiõppimist, nõnda et ta juba 2 aasta (1825) pärast sai toime gümnaasiumi lõpuksamiga. Nüüd astus ta Peterburi sõjaväe arstiteaduse akadeemiasse. Kuid kuna siin poliitiline äravus ei võimaldanud rahulikke töötamist, kolis ta juba järgmisel (1826.) aastal Tartu ülikooli. Siin kohtas ta Fählmanni, kes püüdis samale sihile, ja nende vahel tekkis tihe sõprus, mis kestis Fählmanni surmani. Tartus kuulas edasipüüdja noormees peale arstiteaduse loengute veel ettelugemisi esteetika ja kirjanduse üle. Ülikooli vaheajal puutus Kreutzwald kokku Ohulepa luulerikka Jakobiga, kelle suust ta ikka ja ikka jälle korjas uut lauluvara. 1832. aastal, pärast seda, kui ta osa võtnud võitlusest koolera vastu Riias, Vastseliinas ja Tartus, lõpetas ta ülikooli omandades arstiteaduse doktori kraadi. Tartust läks ta Võrru linnaarstiks ja abiellus Marie Elisabeth Saedleriga, Meklenburgist, Võrus töötas ta 44 aastat, olles lugupeetud suurepärase arstina ja hea inimesena, kes nii mõndagi ravitses hinnata, mis pärast tal tihtigi tuli kannatada puudust. Viimased elupäevad saatis ta mööda oma väimehe Blumbergi juures Tartus, kus ta 25. (13.) au-

gustil langes ohvriks vähjatõvele ja Tartu Jaani kiriku surnuaiale tammede ja pärnade vilusse viimsele puhkusele asetati.

Peale „Kalevipoja“, mis üldiselt tuttav ning mille loojana Kreutzwaldi nimi on muutunud surematuks Eesti rahva kirjandusajaloos, on ta kirjutanud hulga algupäraseid ja tõlketeoseid väga mitmel alal nii proosas kui luules. Eriti tähtis on tema tegevus Eesti esimese liürilise laulikuna, kes väärrib eurooplase nime. Tema poolt antud uus suund on lasknud esile kerkida sellisel suurusel liürika alal nagu seda on Lydia Koidula (Jannsen), kes sündis 85 aasta eest 24. (12.) detsembril 1843. aastal Väandra, kus ta isa J. W. Jannsen oli köstriks ja kohaliku klaasivabriku kooliõpetajaks. Ta ema Emilie, sünd. Koch, oli Saksamaalt rännanud Rausa mõisa juustniku tütar, kellelt ta päris ägeda temperamenti; isalt aga sai ta püüanduseks oma intellekti, humoristliku vestluse, muusika ja luule anded. Esimese kooliõpetuse sai ta isa juures, keda Kampmann nimetab „esimeseks Eesti vaimuelu äratajaks“. 1850. aastal kolis Jannsen ühes perega Pärnu Ülejõe algkooliõpetajaks. 1854. a. kuni 61. õppis Koidula Pärnu kõrgemas tütarlastekoolis ja tegi seepeale Tartus n. n. „suure eksami“. Koidula luuleand ärkas juba varakult. Juba koolipõlves luuletas ta saksakeelseid tundelaule. Mitmed neist on ta pärast ise eestistanud, nagu „Ema süda“ ja teised. 1857. aastal hakkas ta isa välja andma ajalehte „Perno Postimees“, mille ta pärast (1864) viis üle Tartusse. Ajalehe toimetamise töö oli Lydia oma isale virgasti abiks kuni abiellumiseni saksastunud lätlase doktor Michelsoniga (1873), kellega koos ta asus elama Kroonlinna, kus ta mees oli väearstiks. Oma esimesed kirjatööd „Kivirist“ ja „Ojamõlder“ kirjutas ta juba Pärnus. Tartus lõi ta endale laia tutvusringkonna ja oli alalises läbikäimises inimestega, kes ühes temaga kandsid südames isamaa-armastuse kõrget aadet. Eriti südamlikuks muutus ta vahekord Kreutzwaldiga, kellega ta oli alatise kirjavahetuses. Lydial oli ka rohkesti muusikaannet, nõnda et ta suurele osale oma lauludest lõi ise ka vastavad viisid. Ka esines ta esimese Eesti näitekirjaniku ja juhina, lavastades 1870. aastal Tartus ta enda kirjutatud näidendi „Saaremaa onupoeg“ ning esinedes sealjuures ka ise ühes osas. Ent tähtsamateks teosteks jäävad ikkagi Lydia Koidula isamaalised laulud, mis helisevad veel tänapäev meie rahva hinges ja südames. Sel alal on ja jääb Koidula surematuks, kuigi ta noorelt, vaid 43-aastasena, 11. augustil (30. juulil) 1882. aastal varises võõrasse Kroonlinna mulda.

Tuletades meele neid kolme Eesti elu rajajat: Fählmanni, Kreutzwaldi, Koidulat — kergib ühtlasi meie südamesse soe ja tänuplik uhkusetunne, et meie rahval leidus selliseid mehi ja naisi, kes juba tol ajal, kui meid alles peeti paganlikuks metsrahvaks ning mil vaevlesime alles orjapõlves, äratasid Eesti rahva vastu üldise lugupidamise ja valasid meie vanemate südamesse iseteadvuse ja tungi, mis meid tegi vabaks, iseseisvaks rahvaks.

„Maakroon.“

Neevasuu esimene Rootsi kindlus.

Neevat peeti juba ammust ajast tähtsaks liikumisteeks ida ja lääne vahel. Kroonika kirjutaja Nestor jutustab, et skandinaavlased olivat ju enne Vene riigi asutamist sõitnud Neeva kaudu kauplemis- ja röövkäikudel kuni Kons-

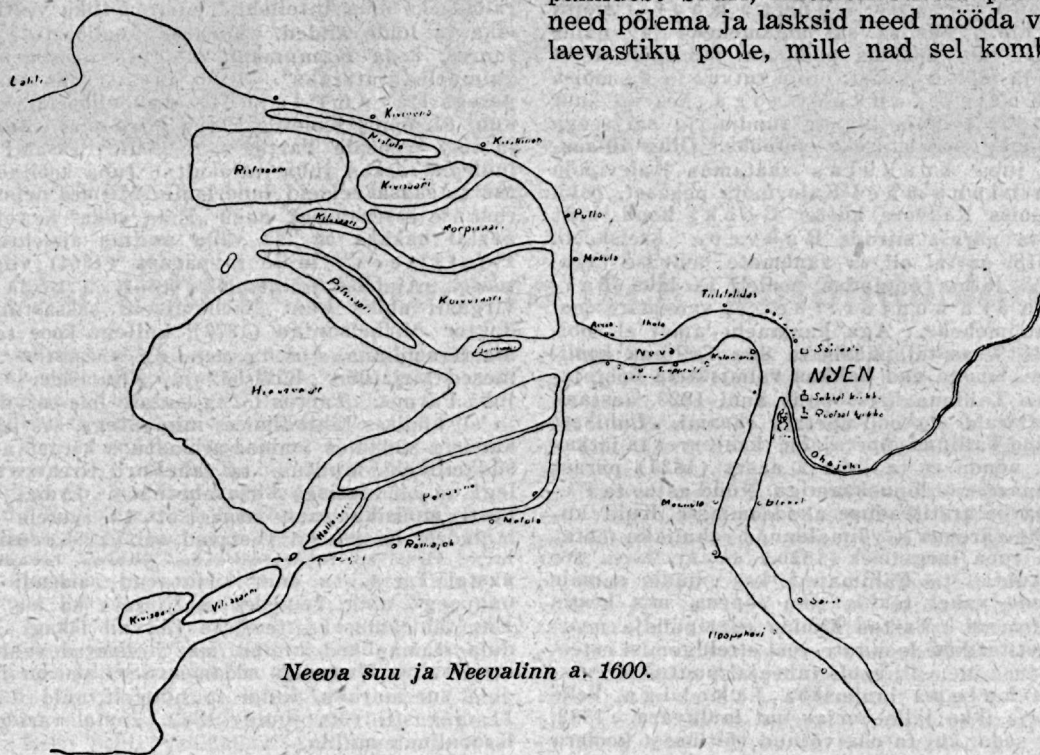
tantinoopolini. On loomulik, et iga tolleaegne rahvas tahtis Neevat ühes ta ümbrusega oma kätte. Sel kombel tekkiski pikaajalisi võitlusi tolle igivana Soome veetee pärast. Rootsi ja Vene saja-aastane võitlus Neeva ja Soome lahe

pärast oli veriseim ja saatuslikuim Soome hõimule, kes rahuarmastajana ja nõrgemana ei suutnud oma käes pidada toda tähtsat liikumisteed. Kullervo hõim sai aastasadu olla sõjajalus, kandes kõiki vaenlase toodetud kannatusi, vaenu ja laastamisi. Sellest hoolimata elab veel praegugi Ingeris peaaegu 170.000-hingeline meie sugurahvas, kes otsekuu ime läbi on suutnud säilitada meie omale sarnaneva keele, meele ja luteriusu. Selles üksi on võrratu tõestus Soome tõu sitkusest.

Kui rootslased pärast pikaajalisi võitlusi hakkasid endale jalgealust saama Ida-Soomes,

laste laevastiku ajas Karjala rannikule. Olles seal paar päeva ümber eksinud, astusid rootslased tormi vaibudes oma laevadele ja sõitsid Pähkinäsaare poole eelpostide juure. Osa salgast jäi saarele, kuna teised siirdusid peaväe juure „Maakrooni“ juures.

Väsinud sõjamehed ei jõudnud reisuväsimust veel õieti välja puhata, kui Laadogale ilmus 1000-veneline Vene laevastik, mis sõitis otse Pähkinäsaare poole. Rootslaste eelpostid ruttasid Pähkinäsaarelt „Maakrooni“ varju. Venelased seirasid neid, kuid ei usaldanud siiski läheneda Rootsi laevastikule. Nad ehtasid palkidest suuri, mitmekordseid parvi, süütasid need põlema ja lasksid need mööda voolu Rootsi laevastiku poole, mille nad sel kombel lootsid

otsustasid nad oma võimu kindlustamiseks asutada kindluse, mille kaitsel oleks kerge oma võimu levitada üha kaugemale ida poole. Neeva oma ümbrusega oli seks otstarbeks sobivaim paik. Nii aastal 1300 Torkkeli Knuutipoeg läkski Viiburist ühes kahetuhandehingelise sõjasalgaga Neeva suhu, vallutas selle ja pani nurgakivi uuele kindlusele, millele anti uhke nimi „Maakroon“ (Landskrona). Kindlus asutati sinna paika, kus Ohajõgi suubub Neevasse.

Kuuldes rootslaste kindluseehitamisest Neeva kaldal otsustasid venelased takistada selle teostumist ja hävitada kindluse nii ruttu kui võimalik. Nad kogusid suure hulga maa- ja mereväge ja läksid vallutama „Maakrooni“. Rootslased saatsid 800 meest Laadogale, kus osa venelaste salgast oli majutunud ühele saarele. Laadogal tõusis tugev torm, mis roots-

süüdata põlema. Kui rootslased seda märkasid, tõmbasid nad risti voolu tugevad raudketid, millesse jäid kinni venelaste poolt saadetud põlevad parved ja ei pääsnud Rootsi laevastiku lähedale. Selle vahepeal venelased, arvult 31.000 meest, tulid maale Neeva rannal ja hakkasid liikuma „Maakrooni“ poole, kus oli valmis ehitatud 8 torni ühes laskevarustusega. Kindluse ümber maa poolel oli kaevatud lai kraav, mis ühendas mõlemad jõed, Neeva ja Ohajõe.

Venelased võtsid kindluse vastu ette kiirrünnaku, pääsid juba väravate juure, aga ägeda võitluse järele olid sunnitud taganema. Võitlust jätkati lahtisel nurmel, kuni lõppeks venelased siirdusid lähemasse metsa, kus hakkasid valmistama ette uut kallaletungi.

Selle aja sees astus „Maakroonist“ välja keegi raudrüüs Mats Kettilmundssoni nimeline san-

gar ja kutsus venelasi saatma kedagi kanget meest, kellega ta võiks pidada kahevõitlust. Asjatult oodati hommikust õhtuni, aga Venè kangelast ei tulnud. Järgmisel päeval läksid venelased oma leerist ära ja lasksid rootslasi rahus jätkata kindluse ehitustöid. Venelased taganesid kaugele sisemaale ja ei häirinud rootslaste toiminguid. Mõne aja pärast sai „Maakroon“ lõplikult valmis.

Jäädes ilma tegevuseta hakkas rootslasi vaevama kojuigatsus ja nad hakkasid üksteise järele minema kodumaale. Kindluse kaitseks jäeti ainult 300 vahvat rüütli Steeni juhatusel. Kui rootslased olid jõudnud purjetada Neeva suhu, tõusis kõva vastutuul ja torm sundis neid maale minema Lääne-Ingeri rannikul. Kui torm

viimased jõudsid tagasi tõmbuda kindlusse. Venelased hakkasid nüüd kindlust piirama ja võtsid ette sagedasi rünnakuid. Hoolimata ülivõimul oleva vaenlase ägedatest kallaletungidest pani kindluse meeskond kangelaslikult vastu ja lõi kõik kallaletungid tagasi. Venelastele saabus ühtlugu lisaväge, võitlus läks üha ägedamaks, kuid vahva Steeni salgad ei annud alla. Lõppeks hakkas kindluses siin-seal tekkima tulikahjusid, mispärast kaitsmine muutus üha raskemaks. Kindluse pealik Steen kavatses juba relvad käest ära panna ja alla anda vaenlasele, kuid seal astus ette vahva Torkkeli Amundi-poeg ja hüüdis: „Kuidas võiksime nii suurt meeelhärma teha oma marssalile,“ tormates relv käes vaenlaste keskele ja saades surma. Osa el-

Peetrilinn umbes a. 1700. Vana joonistuse järele.

vaibus, astusid nad jälle laevadele ja septembrikuu lõpul pääsid nad õnnelikult kodumaale.

„Maakrooni“ jäänud sõjameestele juhtus mõningaid õnnetusi ja halbusi. Kindluse ruumid olid väga niisked ja hallitanud ja seetõttu hakkasid meeskonna toidutagavarad rikki minema. Suur osa sõjameestest jäi haigeks ja mõned surid taudi ohvritena. Näljast ja haigustest piinatud meeskond ohutas nüüd pealikut saatma saadiku Rootsist abi otsima kindluse harvaks jäänud meeskonnale, kuid julgemad seisid selle vastu, öeldes: „miks sünnitame muret kuulsale marssalile.“ Kevade tulles taudid vähenesid, kuid siis hakkas suurem hädaoht ähvardama kindlust ja selle meeskonda. Kindluse lähedusse oli jälle saabunud suur venelaste sõjasalk, kellega olid liitunud ka karjalased. Et rootslasi kindlusest välja meelitada, saatsid venelased sadakond meest Neeva rannale ehitama silda üle jõe. Umbes 20 rootslast eemalduski kindlusest vaatama venelaste askeldusi. Siis tungisid venelased äkki rootslaste salga kallale, kuid

lujäänuist püüdis veel vastu panna ühes keldris, kuid viimaks olid nemadki sunnitud alla andma, kuna venelased lubasid nende elu säästa. Kindlus vallutati ja hävitati maatasa. Võitjad läksid rõõmsalt sõjasaagiga oma maale. Ainult suitsevad varemed jäid järele Neeva esimesest kindlusest „Maakroonist“.

Sõjatülinad ei lõppenud siiski veel sellega. Võitlus Neeva pärast kestis mitu aastasada. Selle aja sees ehitasid rootslased hävitatud „Maakrooni“ asemele uue kindluse (Nyen ehk Neeva kindlus) ja aastal 1617 vallutasid kogu Ingerimaa, mille pidasid oma võimu all ligi sada aastat. Aastal 1701 tsaar Peeter I tungis oma sõjasalgaga Ingerimaale; 1703. aasta 1. mail vallutas ta Neeva kindluse ja paar nädalat hiljem hakkas ta Jäneseasaarele ehitama tugevat kantsi ja selle varjul uut pealinna, mis pidi Venele saama „aknaks Euroopasse“. Too linn, Peterburi, mille peamiselt ehitasid soomlased, tähendas Ingeri soomlastele rahva hävitamist ja orjaaja algust.

Paar esimest takti kaitseliidu vastsündinud marsist.

Uueks aastaks — oma marss.

Kaitseliidu marsi loomise võistlus on annud paremaid tagajärgi kui seda üldse võistluse väljakuulutamisel võidi aimatagi. Tervelt 37 helitööd saadeti võistluse tingimuste kohaselt kaitseliidu peastaabile, kes need edasi andis sellekohasele jury'le. See — koosseisus: teatridirektor Hanno Kompus (k.-l. peastaabi

23. detsembril, „Estoonia“ sinises saalis. Peale jury liikmete olid autoriteetidena kohale kutsutud veel muusikaarvustajad prof. Lemba, prof. Kapp, prof. Tamm, koorijuht T. Vettik, k.-l. peastaabi ja ajakirjanduse esindajad.

Veel kord kandis esiteks täielises, siis vähemas

Kaitseliidu marsi looja
Ed. Lineff.

Teise auhinna saanud marsi looja
R. Kull.

esindajana), prof. J. Aavik (Tallinna konservatooriumi esindajana) ja kaitseministeeriumi kapellmeister G. Reeder — pidas üldse kuus koosolekut, kus siis võistlevate helitööde kohta tehti otsus. Selleks valiti 37 helitöö hulgast esialgselt välja need, mis oma väärtuselt ja võistluse tingimustele vastavalt võisid kõlbulistena kõne alla tulla. Need harjutas kaitseministeeriumi orkester kätte ja kandis jury'le ette. Nüüd valis jury neist veel kord neli paremat, mille paremuse järjekorra kohta tuli otsustada.

Viimane, kuues jury koosolek peeti pühapäeval,

koosseisus kaitseministeeriumi orkester jury'le ja asjatundjatele ette väljavalitud neli paremat ja võrdluseks ka paar vastuvõtmatuteks tunnustatud helitööd — siis läksid jury ja muusikatundjad ühiselt tegema lõplikku otsust. Asjatundjategi otsus oli täieliselt ühtlane jury omaga: esimese auhinna vääriliseks ja seega kaitseliidu marsiks tunnustati marss märgusõnaga „Erk“, teise auhinna vääriliseks marss märgusõnaga „Viribus unitis“. Peale nende tunnustati kordaläinuks ja omandamisvääriliseks marsid märgusõnadega „2×2“ ja „A. Z.“.

Nüüd avati ümbrikud, mis võistluse tingimuste kohaselt sisaldasid märgusõnade taga peituvate ja auhinnatud teoste loojate nimed. Seda tegi k.-l. peastaabi propaganda-osakonna pealik V. Neggo lühikese kõnega, milles avaldas headmeelt võistluse kordamineku üle.

Esimese auhinna vääriliseks arvatud ja seega Kaitseliidu marsiks tunnustatud marsi loojaks osutus Ed. Lineff — kes sai esimese auhinna ka riigivanema marsi võistlusel ja kelle helitööd, „pidulikke marssi“, kuuleme alati riigivanema tervituseks mängitavat. E. Lineff töötab tagasihoidlikuna praegu „Estonia“ orkestris viulimängijana ja on oma muusikalise hariduse omandanud Narva muusikakoolis.

Teise auhinna vääriliseks tunnustatud, märksõna „Viribus unitis“ kandva marsi autoriks osutus aga Raimund Kull, tuntud „Estonia“ orkestrijuht, kes möödunud laulupeol oli ühendatud orkestrite juhiks.

Asjatundjate arvamisel võib kaitseliit marsivõistluste tagajärgedega olla täiesti rahul. Ed. Lineffi marss on meil seni mängitud marssidega võrreldes hea, seejuures hoogus, viisirikas ja omapärane. Peale selle marsi on veel saadud kolm võrdlemisi head marssi — rikastuseks juba nii tüüdanud, senisele orkestrite mängimismaterjalile.

Kaitseliidu loterii võidud.

Täieline võitude nimekiri „Kaitse Kodu“ järgmises numbris.

Vana-aasta õhtul algas Tallinnas, pritsimaja saalis kaitseliidu loterii väljalootimine. Lootimine kestis 9 tundi, kuni kella 1-ni öösel uuel aastal.

Lootimise ajal — esimeste tundide kestes, kuni suuremate võitude väljatulemiseni, oli suur ruumikas pritsimaja saal puupüsti rahvast täis. Võiduhimuliste hulk oli nii suur, et isegi saaliesine koridor ja trepp loteriitahntede omanikke täis olid, kõigil ootusrikkad näod — sest mine tea, õnn on ju pime; võis ju kergesti vana-aasta õhtul saada miljonäriks. Võidud langesid järgmistele numbritele:

1.000.000 senti	—	30.659
250.000	„	165
100.000	„	26.817
50.000	„	20.711
50.000	„	8.188
25.000	„	73.597
25.000	„	75.284
25.000	„	26.526

Järgmised suuremad võidud, 10.000-sendilised, langesid pileetile: 41.071, 65.092, 46.186, 3.501, 53.525, 72.662, 45.531, 8.299, 24.292, 20.761.

Võidud à 5.000 senti langesid: 9.277, 21.825, 87.356, 35.259, 41.893, 68.605, 80.477, 4.656, 2.289, 20.098, 26.549, 29.654, 64.117, 40.675, 26.404.

Suurematest võitudest on sattunud Tallinna ainult kaks 50-tuhandelist. Kõik teised sattusid teistes linnades müüdnud pileetile. Peavõit, miljon senti, läks Lõuna-Eestisse. Õnnelikuks võitjaks on Valga maleva rühmapealiku A. Grossi 5-aastane poeg Harry, kellele isa pileti annud kingina.

250.000-sendiline võit on müüdnud Pärnus ja Pärnumaal, 100.000-sendiline võit — Viljandis. 25.000-sendilistest võitudest on müüdnud üks Pärnus ja 2 Viljandis.

Täieline võitude nimekiri ühes vähemate võitudega (500 võitu à 500 senti ja 2000 võitu à 250 senti) avaldatakse „Kaitse Kodu“ järgmises numbris.

Võidud makstakse välja kaitseliidu keskuhatuse poolt Tallinnas, ühes 20% mahaarvamisega riigi kasuks kahe kuu jooksul, s. o. kuni 28. veebruarini.

Kaitseliidu kehalise kasvatuse kursused.

14.—25. jaan. kestavad Tallinnas kaitseliidu ülema korraldusel kaitseliidu instruktorite ja sporditegelaste kehalise kasvatuse kursused, mille eesmärgiks on anda teadmisi kaitseliidu sporditegelastele, kasvata kaitseliidu kehalise kasvatuse organiseerijate, võistluste korraldajate ja kohtunikkude kaader.

Kursustel on õppejõududeks: suusatamise alal (18 tundi) — k.-l. peastaabi spordipealik E. Lepp; võimlemises (9 tundi) — hr. T. Sulg; korv- ja võrk-

pallis (kokku 14 tundi) — hr. Mast; tõstmisalal (8 t.) — hr. Neuland; maadluses (10 tundi) — hrad Väli ja Käpp; enesemassaash ja tervishoid (7 tundi) — dr. Weiss; kehalise kasvatuse organiseerimise, võistluste korraldamise ja kohtunikkude kohuste alal (4 tundi) — E. Lepp. Peale selle 5 huvitavat referaati. Kursustele on komandeeritud kõigist malevatest kokku 52 instruktorit ja sporditegelast. Kursuste asukohaks on SÜÖ ruumid Tondil.

Kuude

Maila Talvio romaan

Soome vabadussõjast. Soome keelest tõlk. L. K.

„... kes elu ei taha panna kaalule, ei kunagi see suuda võita õigust elule.“

Häbi.

Riikka Tuuna lamas rietatuna kõval, kitsal sängil ja vahtis kuulatades pimedusse. Viivitades astusid tunnid üle laupäeva pühapäevast lahutava piirjoone. Veebruaris *) vaibus nagu lugematuid kordi varem majale ja külale.

Ent muidu polnud midagi nagu varem, hääletus oli vaid näiline, vaikumine ainult näiline. Tuuna tütrele oli raske taibata, et ta täna, nagu sadandeil kordadel varem, oma kodu oli seadnud korda pühapäevaks, et see oli olnud tema, kes oli pühkinud kiriku, siledaks tõmmanud altari-katte ja puhastanud tolmust kirikulühtrid ja teised asjad talle nii koduses jumalakojas. Kogu möödunud elu oli nihkunud kummaliselt kaugele, kogu tänapäev astunud imelikult lähedale. Iseenda rinnus tundis ta südame asemel mingit va-sarat, mis piinliku täpsusega otsis oma alast ja viimaks virutas hoobi — Jumal teab missuguse eesmärgiga.

Ta süda peksis tõepoolest nii kõvasti, et see röövis ta kuuliselt pisut teravusest, millist ta endale oleks soovinud just nüüd. Kõrvalolevast sängist kõlas Alma, ta õe, rahulik hingamine — jah, see võis magada. Ka tema lamas rietatuna, kuid suikunud rahulikku unne. Ta oli, nagu see viisiks lastele, lühikese aja nutnud ja siis uinunud. Riikka Tuuna ei olnud nutnud ja mõtles sama vähe unele.

Häbi oli asunud talle, häbi Jumala ja inimeste ees.

Lämbuda võiks sellele mõteldes. Kus oli Issand, kui see sündis? Kuhu jäi inimeste Isa — nüüd sündisid asjad, mis talle polnud meelepärast. —

Kas akna all midagi ei nagisenud?

Riikka Tuuna ajas end äkilise liigutusega istukile ja kuulatas uuesti pingul tähelepanuga. Ta arvas eraldavat samme — kas oli see Toivo,

*) Veebruar 1917. a. Soomes asusid tol ajal nagu meilgi arvurikkad Vene väeosad, kellede maal viibimine avaldas halvavat mõju külaelu senisele puhtusele ja kainusele. Soome noorsugu aga üliõpilastega eesotsas oli astunud juba salajasse võitlusse Vene survega, koondades parimaid mehi Saksamaale Soome küttide ridadesse.

ta vend, kes lähenes? Ei, see oli vaid ajaleht, mis kahises ta jalge all. Ta oli selle asetanud sinna, et hoida saabaste eest vaipa, kuigi see polnud sugugi väärtuslik; kõik oli ju siin majas vana — ses suhtes ei suutnud keegi vastu panna isa tahtmisele. Riikka toetas oma sitked käed vastu sängiserva ja kiindus pilkudega aknasse, mille rist eraldus pimedusest. Kuid ta ei kuulnud muud kui oma südame põksumist ja oma õe ühtlast hingamist.

Ikka jälle tagasipöörva mõtte juures, kui roojastatud nad olid kõik üheskoos, tundis ta oma südant tuksatavat ja kogu keha hõõguvat. Mitte vaid Toivo, vaid ka isa, tema ise ja ta õde, Eino-Ilmari, ta noor vend, Olli... Irja... — ta vennalapsed —. Vaevalt oleks häbi võinud tabada teisi perekondi samal kombel kui Tuuna rahvast; nad olid püüdnud jääda nii puhtaks kui võimalik, kui nad olid rännanud elu poristel radadel, ning nüüd oli tulnud hiiglasõiduk ja oli nad purustanud oma rataste all! Mis ütleb küll isa, kui ta kuuleb sellest asjast, mis Eino-Ilmari ja Olli, Arm-Olli? Ja pisut taipab ka juba Irja...

Mida kavatses ette võtta Toivo? Kui ta ainult ei tapaks üht süüdlasist või isegi mõlemaid. Ta oli lausunud hirmsaid ähvardusi: Esiteks Sylvi, see Mäkimatka võsu, kes oli ta naine, ning siis see teine, see lurjus! Ning viimaks oli ta ähvardanud lapsi, iseoma lapsi...!

See oli see tõde! Äkki vahetusid Riikka mälestused, nagu lehviks tuule käes mõni riidetükk, mille üks külge on must, teine punane. Musta külge asemel helkis äkki punane ta mõtlesse. Ta oli ju kuulnud venda lausuvat, et Arvo Mäkimatka oli saabunud täna; see oli igal juhul midagi! !

Sarnase jõuga, millega vahel esile murdub päikese sära ja oma teelt eemale peletab pilvede karjad, valdas rõõmuhõise kõigi takistuste kiuste vanema Tuuna tütre. Nooruspõlve sõbra pilt naeratas talle vastu, ja ta süda muutus kohe pehmeks ja õnnelikuks. Kuid see kestis vaid nii lühikese hetke, et see oli juba möödunud veel enne, kui ta sai selles teadlikuks. Ta kutsus pahaselt tagasi pilvede karja, ta vajab kogu sõjaväge kaitseks kiusatuse vastu. Sest Arvo ja tema vahel oli kõik lõplikult otsas. Kaua oli

kestnud see mäng. — Kuhu jäi Toivo? Mida tähendas see viivitamine? Mis tahtis ta teha? Miks oli ta neile keelanud süüdata tuld? — Kui kivikõvaks tegi ometi elu inimese!

Jah, mis oli Arvo järele koju juhtunud? Kas oli ta ehk midagi kuulnud elust, mida elas ta õde, ning oli tulnud seepärast? Tema oli ju ometi viimane, kes hoiatas teist ja juhatas ta õigele teele. Või viirasteles ta peas jälle mõni uus plaan... Kas pidi ehk üsna äkki kogu kihelkonnas elektrivalgustus hakkama sarama... Arvo oli muidugi tulnud, et arvutada vee jõudu... Loomulikult oli ta selleks sama kõlbulik, kui pidulaulude luuletamiseks ja loengute pidamiseks. Milleks küll poleks olnud kõlbulik tema, Arvo Mäkimatka. Täna oli, nagu öeldud, isand Arvo jõudnud pärrale. Toivo ja tema olid kohanud rongis. Esialgu ei olnud aga see tubli noorhärja külastanud Tuunat; ehk kavatses ta nüüd Tuuna rahvast jätta rahule. See oleks ka kõige parem. Milleks kõik need igavesed seletamised ja õiendamised. Liigagi palju oli neid juba kuulnud. Juba mõte neist äratas vihale...

Aga nüüd...

Riikka kargas püsti ja ruttas akna juure. Kui ta oli seisnud seal ühe hetke ja vahtinud pimedusse, tegi ta kindlaks, et ta jälle kord oli katsunud end sundida vihkamisele ja kibedusele oma nooruspõlve sõbra vastu. Kas peaks see küll kunagi talle minema korda kustutada oma mõtteist Arvo Mäkimatka kuju? Rahutu, haige süda, — see oli ainuke, mille ta oli saavutanud kõigi oma püüdmistega. Ta oli juba väsinud. Nüüd hakkasid jällegi lähenema mälestused, seda ta tundis, alguses arglikult, aga peagi kindlalt ja nõudlikult. Nad tunnevad liigagi hästi oma kodupaika, vahetpidamatult tulevad nad sinna tagasi: Tuuna tütre rinda.

Nagu poleks tal nüüd mõelda millelegi muule! Kuhu ometi jäi Toivo? Kui ta ometi võiks olla kindel, et see ei saada korda midagi mõtlematut. Almal oli küll imestusväärne uni. Nüüd liikus midagi pimeduses: tagaukse juurest hiilisid kaks kogu keldrikatusest mööda põiki üle hoovinurga. Riikka käed põimusid kramplikult üksteisesse, kuid, vastik kuumus tungis talle pähe; ta nägi neid kogusid liikuvat neile tuntud teel naisteenijate kambri suunas, nägi, kuidas avanes uks, valgusjuga helkis lühangel ja jällegi kustus, ning kuidas ühtlasi sulleti uks.

Ning Musti ei teinud häälteki. Ka tema oli liitunud nende võõrastega. Roojastatud ja häbige määratud olid nad kõik!

Ei, see polnud enam võimalik, et minna naisteenijate juure ja neid kutsuda korraks, kui sel lane asi sai teatavaks ühe suure talu perenaise — täiskasvanud laste ema — kohta. Aga see oli

vist küll nii, et Jumal selle jumalakartmatu põlve oli jätnud tormi ja voogude paisata, et inimestega sündis nende eneste tahtmise järele. Mida kavatses Toivo? Ta oli ähvardanud tappa esiteks Sylvit, siis seda teist ja viimaks oli ta ähvardanud lapsi. Et ta ainult kogu Someri talu ei süütaks põlema ja nad selles ära ei põleks kui hiired, keda kuumutatakse nende oma pesas. Kas ei peaks ta ehk minema ja vaatama, kuidas seisavad lood, kuna Toivo end lasi oodata nii kaua? Kunagi polnud Riikka näinud oma venda sellases ärevuses. Tema, kes oli harilikult nii vaikne. Aga ta oli ka Sylvit armastanud nõnda, kui iganes üks mees võis armastada üht naist. Ta oli piiritult usaldanud oma naist. Nädalate kaupa oli ta jätnud naise üksi, kui ta reisis kestsid juhtumisi üle määratud aja. Alati oli ta tulnud tagasi kahtluseta — kuni viimaks täna...!

Ent siiski oli see kõige parem, et Toivo nägi seda ise. Oleks temale öeldud, et ta naine teda petab, ta ei oleks seda ikkagi uskunud. Ning ükski ta sugulasist ei oleks sõandanud seda teha. Sylvi naljatas ju kõikidega, sellega oldi ju harjunud. Aga nüüd oli ta tõeline loomus äkki saanud ilmsiks. Ta oli üks Mäkimatka võsu, selle suguvõsa vaimust ja verest. — Häbi, häbi!

See oligi selle tagajärg, et ehitati talude hooned nii üksteise lähedale! Nõnda elati kogu elu ühiselt. Kui Riikka oli alles laps, olid naised tulnud õhtul igaüks, et noppida välja oma enda väiksekesi inimlike võsude poolalasti karjast, kes kunagi ei väsinud mängimast ja vahetpidamata vilksatasid edasi-tagasi Tuuna ning Mäkimatka majanurkade vahel. Tuunalt tuli alguses laste ema riietatuna mingisse sini-valgesse, õhuke juuksesõlm kuklas, siis vanaema või teenija. Mäkimatkalt ilmus harilikult tumedajuukseline, rasvane Piina, ning ainult kord tuli pereemand ise oma punases ülijakis ja nagu noortel tüdrukutel seljale rippuvate patsidega... Naabrilapsed olid juba täiskasvanud inimesed, kui nad ikka alles käisid koos suplemas. Igaühel oli oma põõsas kaldakõrgustikul, mille taha ta heitis oma riided. Riikka võitis alati poisse maadluses, mispärast nad alati tema üle vihasid. Kord haaras Arvo ta jala järele, sealjuures sattusid nad vees kakelusse ja mässisid end seevõrra üksteisesse, et vanemad inimesed kaldale neid uppumisest päästma pidid ruttama... Selle naabruse tagajärjeks oli, et lapsed täisealiseks saades kaugemalt ei tahtnud endale otsida eluseltsilist. Ikka vaid naabritalust.

Tõsine, karm Tuuna tütar ei märganud, et ta jälle juba oli muutunud oma mälestuste mangukanniks. Keset seda õnnetust, mis oli tabanud perekonda, aelasid kauged mineviku pildid ringi, viirasteles ja tantsides nagu liblikad.

Kord... jah, see oli ülestõusmispühade va-

heajal. See oli sellane päev tollest ammumöödunud ajast, mil muud ei juhtunud kui head. Tema, Riikka, oli kaheksa nädalat lamanud palavikus, ning kõik olid arvanud, et ta sureb. Kuid ta paranes; ta riided olid küll muutunud väga avarateks, ning ta juus oli läinud hõredaks, aga tal oli nii imelikult mõnus ja kerge olla, kõik olid head ta vastu. Nõnda küsiti temalt, mida ta soovib... Ta tahtis välja! See oli ainuke, mida talle õieti ei tahetud lubada, aga isegi seda ei sõandatud nüüd jätta täitmata. Minki vaid kord trepile, et tagant järele veel kord uurida, kui külm on väljas. Kuid väljas ei olnud just väga külm, vanaema toppis tütarlapse käsivarred õndsas ema kasuka käistesse ja sidus talle paksu villase räti pähe. Alistudes lasi ta kõike seda endaga sündida, seisatas paigal, kui vanaema ta oli riietanud ja astus edasi, kui vanaema teda juhtis. Nad sattusid teelt kõrvale pühitud lumerämpsi kuhilate vahele. Külmanud lumekoor oli sulast puruks pragunenud ning otse nende peade kohal sekeldasid väikesed sääsed, kelle tiivad neid alles vaevalt suutsid kanda. Varblased siristasid ja vuristasid kaarena õhku hetke enne seda, kui puudutas neisse jalg. Vastu hoovas jumalik lõhn, nagu tuhandeist nägematuist lillist. Need võisid seista kuski seal kaugel, kust puhus tuul. Imelik, sest ei puhunudki ju mingit tuult! Kuid nägematud lilled lõhnasid. Eino-Ilmari libises oma kelguga künkalt alla lumehange, sõitis sellest üle ja kärsutas huuli muigeks. Suur parv lapsi lärmitses oma väikeste lasnadega *) lumes rüngi. Kaldakünkal kadakapuude all seisid mõned Mäkimatka poisid ja loopisid kividega oravaid puudel. Üks neist pistis jooksu mööda teed Riikkale ja vanaemale vastu. Korruga seisatas poiss ja vahtis üles. Riikka kuulis hõiget: kured! Ning samal hetkel lõppes mäng igal pool ja kõik vaatasid üles. Riikka ärkas üles. Ta tundis, et tal midagi oli peas, mis teda takistas kuulmast. Ta tõstis käsivarsi nagu tuuleveski tiibu ja rebis rätiku peast.

Seal... Jah, mis seal järgnes, oli midagi ütlemata toredat. Ta tundis end tervena ja kergena, kogu maailm oli terve ja õnnelik. Isegi vana tuuleveski seal ülal oma künkal näis ühel jalal tantsivat. Õhus kõlasid laste hääled ja kurgede tiivad kahisesid. „Pärlid, pärlid!“ hüüdsid väikesed ja paiskasid mudast lund õhku. „Kured, kured!“ hüüdsid suuremad, karglesid sõõris ringi ja sirutasid oma käed välja, nagu tahaksid nad haarata linde. Aga see Mäkimatka poistest, kes esimesena oli silmanud kurgi, hakkas hüplema ja karglema, õõtsutas käsivarsi ja hõiskas eredate karjatustega. Müts kukkus tal peast. Kogu lastekari hakkas karglema ja samal viisil käsivarsi õõtsutama.

*) Lasn — labidas.

Kõik sarnlesid nad väikestele tuuleveskitele, keda juhtis vana, hall tuuleveski seal ülal oma künkal... Vana oli tumm, kuid lapsed karjusid klaasselgete läbilõikavate häälega: „Kured, kured!“ Ülal taevasinat tõmbas kurgede ader oma vagu selgelt ja säravalt. Tütarlaps, kes oli tõusnud haigevoodilt, tundis oma liikmetes kummalist lõbu neile järgida. Nüüd peaks ta võima lennata. Ta vabastas oma käe vanakese omast ja hakkas karglema; kasuk libises maha, käsivarsi tiibadena õõtsutades ruttas ta edasi. Vana tuuleveski oli õpetajaks kõigile. Nii kaugel ja üksinda seisis ta seal. „Kured, kured!“ kõlas läbilõikavalt, nagu oleksid jäälahmakad laulnud oma laulu Tuunajärvi fjordil. Haige tütarlaps nägi, kuidas talle keegi vastu kargles — armas tuuleveski näis ise olevat hakanud liikuma. Akki valdas teda suur nõrkus. Talle tundus, nagu peaks ta vaibuma, uppuma! Ta langes poisi käte vahele, kes talle vastu oli rutanud.

Kõik uskusid, et ta oli minestanud, aga tal oli vaid ütlemata hea olla. Poiss näis talle ilusana ja armsana. Kes ta oli? Kas oli ta teda enne näinud? Ta silmad olid niisked ja ta juuksed lõhnasid nagu lumekellukesed, aga kui ta vaatas ta huulte, siis uimastus ta. Kas oled see sina, Arvo? oli tütarlaps tahtnud ütelda, aga ükski hää ei libisenud üle ta huulte. Süda peksis tal nõnda, et ta seda tundis kogu kehas. Kõik vaibus kaugele eemale, maailm ja inimesed. Laste hõiked kõlasid kustki kaugelt ta alt, nagu heliseksid kellad. Ka kurgede lend, mõlemast otsast siirdudes taevasinasse, näis sündivat äärmises kauguses. Tütarlaps vaatas poisile sügavale silmi, ootuslikult, nagu lill õhtul ootab kastet. Kogu maailmas polnud enam olemas midagi muud. Korruga küsis tütarlaps: „Kuidas see tuleb, et sa ei ole koolis?“

„Ülestõusmispühad!“ vastas poiss. „Ülestõusmine!“ kordas tütarlaps ning selles ühes sõnas peitus kogu ta õndsus.

Ülestõusmine! hüüdis jälle sama inimlaps kakskümmend aastat hiljem, kui ta üksinda valvates lamas oma süngil. Ta ütles selle sõna valjusti. Ta oli seda sõna korranud tuhat korda. Ühtki sõna ei olnud ta öelnud nii sagedasti.

Näis, kui oleks Tuuna tütre silmi ees läinud pimedaks, kui ta iseennast jällegi tabas oma mõttekujutuse narrina. Karmilt haaras ta oma mälestuse, nagu oleks see olnud mõni pääsuke, kes on eksinud ta kätte ning kellele ta nüüd pilkavalt hüüab: Kas pean su surmama? Jah, nõnda see oli: Ei olnud vaja midagi muud, kui et Arvo tuleb koju külla, — ning kohe olid mälestused kohal.

See mälestus ülestõusmispühadest oli kõige vihatavam, see oli tõepoolest kui igapäevane must leib, millega ta end toitmis. Veel kord: see

oli selle tagajärg, et naabrid elasid nii üksteise lähedal ja et neil olid ühevanused lapsed. Üldse oli Mäkimatka rahval palju sellast, mis pahan- das, kui oma mälestuste peidupaigas sorides asju sellest küljest võtta vaatlemisele. Kuid ka siin astusid alati esile kaitsjad. Mõned mälestus- sed tungisid kangekaelselt teiste vahele ja la- masid värisedes peopesal. Kerge oli öelda pää- sukesele: ma surman su! Aga kes surmas ta tõepoolest! Nõnda oli see ka nüüd, kus Arvo Mäkimatka õe, Sylvi Someri, kuritegu hõõgus veripunaselt ja ärapäasmatult Riikka silmi ees; nüüd vajus see vana ülestõusmispühade mäles- tus nagu üks vaikne käsi ta silmalaugudele ja taltsutas ta südame lööke. Kogu see mälestus surus end temas kokku üheks hetkeks; ta ei tu- letanud kõiki tolle päeva mälestusi meele teatud järjekorras, vaid kogu see päev, alates momen- dist, mil ta sängist tõusis, kuni selleni, mil ta, toetudes Arvo Mäkimatka õlale, vaatles kurgede lendu, asus ta hinges ja värises nagu suur kaste- tilk. See ülestõusmispühade mälestus oli kui laul, mille viis, kord helisenud, edasi kõlab nagu üksainus karastav akkord. Ü h e s t hetkest jat- kus ta hingele selle karastuse vastuvõtmiseks, ühest hetkest, nii pikk kui igavik.

See oli tõepoolest võõrastav. Kas ei olnud tema, Riikka Tuuna, siis üks arukas inimene ja juba vana? Oo, kui vana! Kuid, mis puutus ta nooruspõlve mälestusisse, siis ei muutunud ta targemaks. Ses suhtes ei suutnud ta kunagi olla valvel. Nad hõljusid õhus ning ta ei saa- nud iakata hingamast. Ohust tükkisid nad talle ootamatult kallale. Selleks polnud vaja muud kui et keegi ootamatult nimetas Arvo nime. Ehk et kõneldi ülestõusmispühadest. Või et lapsed tulid luhast pajuurbade kimbuga käes. Või et ta lehitses lauluraamatus ja sattus juhuslikult ülestõusmispühade lauludele. „Nüüd tehke kõr- gekes väravad“ — sattus ta pilk näiteks neile tuttavale sõnule, siis avanes süda avaralt, ava- ralt neile mälestusile, milledele ta ju ometi ei tahtnud anda toitu. Ning jõuetult vaibus ta neisse, kuni ta ärkas ja halastamatult murdis nõidusliku kütke. Ning see seisukord ei muu- tunud aastate kestes paremaks, ta halvenes vaid. Ta pidi end äärmise jõupingutusega üles rebi- ma, et tagasi saada oma tasakaalu.

Tasakaal, jõud ja üksindus. Sest üksinda- sena pidi ta elama ja surema. Kord vaid elus on ülestõusmispühad. Elu on töö ja liha sureta- mine ning viimaks tuleb ikkagi häbi ja uputab kõik, mida püüti päästa. Tuleb hiiglasõiduk ja uhub kõigile pori, mida taheti hoida puhtana.

Oli saabunud häbi.

Kindlasti olid võõrad inimesed ju ammugi teadnud, et see häbi ähvardas langeda Tuuna suguvõsale, kindlasti olid nad juba ammugi irvi- tanud ta üle ja teda mõnitanud ta seljataga. Nad olid seda ikka näinud nii meeleldi, et pai- sati pori näkku Tuunadele, kes end ikka pidasid millekski iseäraliseks ja hoidusid ühes naabri- tega istumast pilkajate kilda. Ning omaksed, ta ise ja need teised olid lausa pimestunult vaadanud pealt, kuidas Sylvi teed ja rasvaseid pirukaid oli kannud välja kiikvõrgu juure, mil- les lamas see venelane. Millise pimedusega olid küll olnud löödud nende silmad? Kui tihti pol- nud tema, Riikka, näinud Sylvi sinist kuube vilksatavat metsatihnikus, kus kirjutaja ütles end töötavat oma meestega. Ei olnud sünnis üldse vaid lausudagi seda sõna „töö“, kui asi puutus sellasesse halpharakasse. Petta mõistis ta ja söimata. Jumal teab kui kaua see juba oli kestnud, kuni viimaks asi läks nii kaugele, nagu see seisab raamatus, et mees kord liig vara jõudis tagasi reisilt ja leidis oma naise venelase kaisus.

Sel hommikul oli see sündinud. Sylvil polnud seljas olnud peaaegu midagi, peale hommiku- jaki, ta juus oli olnud lahti; see oli juba midagi vaatamisväärset, Sylvi särav, siidpehme juus! Ka venelane oli olnud vaid ööriides...

Pidi imestama, et Toivo ta kohapeal ei pu- rustanud, tema rusikatele oleks see olnud lapse- mäng — säärane sääsk, nagu seda oli see kirju- taja... õnn, et Toivo oli end suutnud rahustada.

Teiselpool seina hakkas kell lööma: Riikka luges kümme hoop. Alles kümme! Aga Toivo oli ju alles pärast õhtueinet lahkunud Tuunalt. Ta oli istunud isa toas ja nad olid kõneldud selle üle, mida ta heina eest pidi saama ja millal saata järgmine saadetis raudteejaama. Vaevalt oli isa märganud midagi iseäralist oma poja, Someri peremehe, juures. Ainult seda oli ta

Kui tahate saada aastas 6 krooni eest 2000 lehekülge huvita- vaid romaane, paeluvaid jutustusi, huvitavaid lugemisi, ves- teid, pilte kõigist maailma sündmustest, siis

uuendage „Kaitse Kodu!“ tellimine

tulevaks aastaks, mil „K. K!“ ilmub täiesti uuendatud ja huvitava- maks muudetud nädalajakirjana. „Kaitse Kodu!“ on kõige loeta- vam ajakiri, seejuures kõige odavam ajakiri Eestis.

jällegi uuesti kinnitanud oma pojale, et ta alati peaks kinni õigusest!

Riikka astus uuesti sängi juure, istus selle servale, haigutas ja sirutas siis end pikali, jalgu ettevaatlikult ajalehele asetades.

Nüüd, nüüd tuli see talle meele. Ainuke, kes kahtlematult, alateadvuslikult oli aimanud kogu häbi, oli Olli. Kuidas võiks küll nüüd see teade mõjuda vaesele poisile? Pole ime, et ta kogu kevade kestes hoidus võimalikult eemale polkovniku kirjutajast. Kunagi ei leitud teda kodus, pea oli ta õngitsemas, pea jalgrattaga pikemal matkal — näis, kui oleks ta hoopis asunud metsa elama. Ning suvel oli ta hakanud noort venelast ärritama, nagu oleks ta tahtnud talle millegi eest tasuda kätte. Olli kõneles. muidugi Soome keeles, ning sellest ei mõistnud venelane muud kui „juksi, kaksi, kolme“ ja „perkele“. Aga rahulik ja tasakaalus Olli ilme oli muutunud seevõrra süngeks, et venelane pidi märkama ta muutunud meeleolu. Jah muidugi ning seepärast oligi Olli jõuluvaheajal soovinud tulla Tuunale matemaatikat õppima. Eeskambri oli ta istunud, raamatutesse vahtinud ja arvused paberile kriipseldanud. Aga igal hommikul oli ahjusuu täis olnud samadest puruksrebitud ja kokkukägardatud arvudega kaetud paberitükest. Kas Olli vaimul tõesti neist pidi olema mingit kasu... Alles nüüd taipas Riikka Tuuna, millele oma üksinduses oli pidanud mõtlema ta õnnetu vanema venna poeg: oma emale, kes noorena ja naervana nagu mõni noor plika ümber aelus ja oli armuvahekorras venelasega!

Kuidas võis ema sellega saada toime? Kui oletada, et ei olnud kohal meest või oletada, et ta ei pidanud mehest lugu, aga kuidas julges ta seda igatahes oma laste juuresolekul? Olli oli ju juba ema pikkune. Ning Irja, Irja oli ju ka juba suur tüdruk. Aga ta oli nähtavasti teel saama samaseks siidprintsessiks, nagu seda oli ta ema. Alati tahtis ta istuda noore venelase süles, alati põimida oma käsi ümber ta kaela. Kui talle öeldi: Ära sealt, sa tüütad onu! siis vastas ta ainult: Aga miks? ja naeris. Naeris nagu ema. Häbi häbi peale. Sellest ei pääsnud enam, see astus sulle igalt poolt vastu, ükskõik kuhu sa ka ei pööraks. Siin lamas tema, Riikka Tuuna, ning teadis väga hästi, kuidas samal hetkel elati seal väljas naisteenijate kambri kaetud akende taga. Kui isa õhtul tegi oma ringkäigu, siis oli kamber tühi. Selle järele olid tulnud need mehed, üksikult ja paarikaupa. Ta oli oma akna juures istunud ja näinud, kuidas need kogud läksid oma tuntud teed ja valgus langes hetkeks lumele, kui avati uks. Koer ei haukunud, mehi võeti Tuuna talus vastu avatud kätel, nagu igalpool arvurikastes taludes Tuunajärvi rannal Kankaa piirkonna kirikukülas. Aga kui gi koer oma haukumisega oleks avaldanud seda,

mis sündis talus — Riikka Tuunal poleks tööpoolest enam jatkunud julgust minna ja oma au alalhoidmiseks korraldada järelemaatust. Kui see oleks olnud eile, oleks ta võtnud isa vana kadakepi ja asunud teele pidama kohut. Täna lamas ta kangena oma sängil, teades, kuidas teisel pool hoovi elati lõbusalt kaetud aknaklaaside taga, ning lasi seda sündida. Plikad oleksid talle ju nagu eile otse näkku võinud naerda: kuidas elab ometi lõbusasti Someri perenaine — mis on küll polkovniku kirjutaja — kui mitte venelane!

Häbi häbi peale!

Kas ei olnud nad vähemalt Tuunal oma au pärast olnud alati väga mures — nad olid püüdnud anda Jumalale, mis oli Jumala päralt, ja keisrile, mis oli keisri päralt. Kas ei olnud isa koguduse kirikuisaks ning kas ei olnud tütreid ka teatud viisil kiriku teenistuses? Jah, Riikka oli peaaegu ise kirikuisaks, sest tema see oli, kes talitas kõik, kui isa seda enam ei jaksanud, kuigi ta edasi kandis oma usaldusameti nime. Kogudus ei tahtnud oma peenetundelikkuses haavata vanameest ega ta tütreid, kes kahekümne aasta kestes isiklikult olid kiriku hoidnud puhtana. Meeleldi olid nad teinud seda, nii Riikka kui Alma, nagu endastmõistetavalt olid nad hoidnud karikarätte, altaritekke ja õpetajakuubi hoolikamalt kui iseoma riideid. Seepärast olid nad nii ühte sulanud kirikuga, mida nad teenisid, et nende häbi vari võis viimati langeda ka sellele. Nüüd olid nad juba kiriku au pärast sunnitud panema maha kirikuisa ameti. See löikas Riikka Tuunale südamesse, kui ta mõtles, et ta nüüdsest peale mitte enam igal laupäeva õhtul ei lähe tuntud teed põiki üle kabeliaia, keldritrepilt harja ja luuda ei too, ja ei astu pimenevasse jumalakotta. Kui koduselt olid kõlanud ta sammud tühjas, suures kirikus, ning kui õndsuslik oli olnud seal üksinduses ümiseda väga laulukest. Vahete-vahel oli ta küll pahanud inimeste üle, kes sülgasid maha ja pühasse ruumi jätsid maha oma poriste kingade jäljed. Vahel olid lauluraamatute kõrval lamunud suutubaka äranätsutatud junnid, — millised metslased olid ometi inimesed! Kord ei suutnud ta end taltsutada, vaid läks kellatorni juure, kus istusid kõige räpasemad vanad, oodates matuse lõppu. Ta ütles neile, et kesksuvel kirikut küüritakse ja et nad peavad hoiduma põrandale sülitamast. Ning kes see küll võiks olla, kes oma tubakajunni oli jätnud kirikupingile? Nõnda oli ta pahanud inimeste räpakuse üle, aga nüüd, kus ta mõtles sellele, et keegi teine pidi võtma endale armastatud kohustused, tundis ta end jõudvat otsusele kõike kannatlikult kanda, mis talle võis juhtuda selles tegevuses. Ta kahetses, et ta oli olnud kannatamatu, vastumeelsete asjadega tuli ju arves-

tada igas tegevuses. Ning kes oli ta küll, et ta tohtis kõnelda mustusest — roojastatud oli Tuunade suguvõsa.

Kui keegi teine saab kirikuisaks, siis hävivad ka vanad, ilusad vaibad, mis õndsas esiema poolt ta nooruspõlves koeti Kankaa kiriku jaoks. Neid peab pesema ja triikima päris erilise osavusega. Võorastes kätes lähevad nad katki. Ta teadis täpselt, kes koguduses luuras kõigile usaldusametitele: mõistagi Mäkimatka rahvas — kes muud? Üks isa ja seitse poega, seal on ju küllus valikuks. Kehakad ja laisad nagu viljakotid on nad. Kirikut pühivad siis muidugi Mäkimatka teenijad. Perenaine on ju haige nais-terahvas, kes millessegi ei puutu. Tütmeid ei ole, ainuke tütar on Sylvi, tema, kelle Toivo abieludes tõi Tuunade suguvõssa. Mäkimatka rahvas ei tunne häbi ja jääb temast puutumata, kui ta satub nende teele. Muidugi jäävad neile alles nende endised usaldusametid ja nad saavad veel uusigi lisaks.

Põlev hirm täitis Riikka südant, kui ta mõtles sellele, kuidas Mäkimatka teenijad astuvad altari ette, et laotada sellele katted ja vaipu, kuidas nad altariruumis lärmitsevad jalapinkide ja uksega, ning see hirm ei olnud vaba kibedusest ja vihast.

Mäkimatkalt oli alati tulnud kõik paha Tuunale. Juba tol ajal, kui tema ja Alma olid alles lapsed, oli see olnud nende ülesandeks ajada Mäkimatka karjasid Tuuna viljaväljadelt. Kunagi ei sõtkunud Tuuna hobused Mäkimatka kaerapõlde või maasikavälju, kunagi ei puudu-

nud Tuunal juhtumisi kõrvetatud kohvi, kui tulid külalised. Seevastu tuldi Mäkimatkalt ühtelugu midagi laenama, alati anti Tuunalt kuhjaga mõõt, ning alati tuli see napilt tagasi, küll puudus vaid üsna natuke, aga seda juba igal tingimusel. Ning viimaks põlvenesid ju Mäkimatkalt Sylvi ja Evert ning Atte ja Lauri ja Jonni ja Lennart ja Harald ja Arvo — jah, Arvo.

Pruunijuukseline ja pruunisilmaline Arvo, kellesse armusid naised ning kellesse armusid mehed. Kas oli ta siis nii ilus? Selle üle ei suutnud otsustada Riikka.

Aga see oli talle selge, et Arvost ei saa meest. Ta oli raiskaja, kes pillas tuulde varandusi. Talu ta pidama ei hakka, olgu see talle kas või kingitud, ning ka ametnikku ei saa temast, sest kunagi ei suuda ta jõuda nii kaugele, et sooritada mingit eksamit, seda oli juba nähtud.

Just see asjaolu, et Arvo töö koosnes igasse suunda, lõhestatud paljutoimingust — just see oli Riikkale kõige raskem. Ülkoolis ei teinud ta ühtki eksamit — Riikka isa ja kogu kihelkond olid teda sellel põhjusel tembeldanud laiskvors-tiks, ning Riikka oli sunnitud tegema sedasama. Mis see talle oli maksnud, seda teadis ainult Jumal taevas. Ta mälestuste rida algas ülestõusmispühadega ja lõppes sellega, et Arvost midagi ei saanud. Seesugune oli nende harilik käik. Jõudnud oma äärmisele piirile, katkesid nad.

Riikka Tuuna hingas väsinult ja vahtis välja pimedusse. Kõik oli temas tühi, nagu poleks millelgi enam mingit mõtet.

Viimane ja esimene nädal.

Sündmuste ülevaade.

Pühade aeg ja vaheaeg mööduvad harilikult ilma suuremate sündmusteta poliitilises elus. Nii ka tänava ja mitte ainult meil, vaid kogu maailmas. Noh — selline rahu kulub neile poliitikameestele ka ära, vähemalt aasta lõpulgi, kuna 360 päeva on neil olnud sekeldamist ja askeldust küllalt.

Meil poliitilist maiku kandvaks pühade-eelseks suuremaks sündmuseks oli meie tuntuma teenerikkama poliitilise juhi Jaan Tõnissoni 60-nda sünnipäeva pühitsemine, mis nii pealinnas kui Tartus ja kõikjal provintsis möödus täielises üksmeelses, selle võitlusmehe vastu tuntavas austuses. Kõikide erakondade ja kihtide esindajad ühinesid tunnustuses, et Jaan Tõnisson on tõesti tervet poliitilist ajajärku tähendav mees, suur juht.

Kes aga ei puhka eales, ka mitte pühade ajal, see on õnnetus. Kaks suuremat loodusõnnetust tabasid

meid aasta vahetusel. Need on Narva uputus ja Peipsi kalurite raske surmasõit ujuval jääl. 28. detsembril murdis tuul Peipsi järvel Iisaku valla Kuru küla alt kaldast lahti suure jäätüki, millele jäid 86 kalurit üle kahekümne hobusega ja kogu saagi ja püügiriistadega. Tugeva lainetuse ja jäätüki nõrkuse pärast arvati järveleviidud, kes kõik olid kehvad kalurid, lõplikult hukkunuteks ja nende omaste hinge-piina suudab kõrvalseisja enesele vaevalt ette kujutada. Peale mitmekümnetunnilist piina- ja ohtuderikast surmasõitu, kus jäätükk tormi ja lainete lõhkumisel pragenes veel mitmeks tükiks, mis üksteisest eemaldusid, ja surma ootava grupi jagas mitmeks osaks, pääsesid õnnetud kalurid siiski eluga. Suurem osa neist aeti jäätükil Peipsi Venemaa kaldale, Oudova alla, kus neile peale esialgset vahi alla võtmist anti abi ja viimaks tagasi saadeti. Ülejäänud ujusid teistel jäätükkidel Tartu- ja Virumaa randa. Kõik pääsnud olid jäänud külmanud riietes, nälginud, nõrkenud. Uppunud on

ainult hulk hobuseid, samuti kaotatud palju väärtuslikke püügivahendeid.

Raske õnnetuse tõi ka Narva jõgi. Juba enne pühi tekkisid linna kohal jõeale jääsulud ja veetõus ulatus pumbamajja ning inimeste elamutessegi. Vana-aasta viimasel laupäeval oli pumbamaja juba nii sügavalt vee all, et oli sunnitud tegevuse katkestama, mille tagajärjel linna veevärk enam ei suutnud vett anda. Puusild, mille taha jääsulg tekkinud, on veel praegu hävinemise hädaohus. Kaitsevæeosad on uputuse vastu võitlemas, purustades lõhkeainete abil jääkuhje, mis voolu jões takistavad. Elanikud olid sunnitud lahku ma 10 majast, kus vesi sisse tunginud. Viimased teated jutustavad hädaohu suurenemisest.

Ei ole vist ülearu siingi tuletada meele, et uuel aastal hakkas Eestis maksuma üle kogu riigi meetermõõtude süsteem.

Toome siin ümberarvamise kergendamiseks mõned ligikaudsed võrdlused seniste ja uute mõõtude vahel: 1 nael = 410 gr. (0,41 kg.); 1 puud = 16 kg. 380 gr.; $\frac{1}{2}$ toopi = $\frac{5}{8}$ liitrile; 1 toop = $1\frac{1}{4}$ liitrile; 1 pang = $12\frac{1}{4}$ liitrile; 1 karnits = $3\frac{1}{4}$ liitrile; 1 setverik = 2 dekaliitrile ja $6\frac{1}{4}$ liitrile (või $26\frac{1}{4}$ liitrile); 1 setvert = 210 liitrile (või 21 dekaliitrile; või 2 hektoliitrile ja 1 dekaliitrile); 1 Tallinna vakk = $44\frac{1}{5}$ liitrile (või 4 dekaliitrile $4\frac{1}{5}$ liitrile); 1 Tartu vakk = $66\frac{1}{2}$ liitrile; 1 küünar = $\frac{1}{2}$ meetrile; 1 arssin = $\frac{7}{10}$ meetrile (70 sentim.); 1 jalg = 30 sentim.; 1 süld = 2 meetrile.

Asja kergendamiseks ka mõnede meetermõõtude vastavus senistele: 1 kg. (1000 gr.) = 2 naela $42\frac{1}{2}$ sol. (2,442 naela); 1 gramm = $22\frac{1}{2}$ dooli; 1 dekagramm (10 gr.) = 2 sol. 33 dooli; 1 hektogr. (100 gr.) = 23 sol. 42 dooli; 1 liiter = $\frac{2}{5}$ toopi; ($\frac{1}{2}$ liitrit = $\frac{2}{5}$ toopi); 1 dekaliiter (10 liitrit) = $\frac{4}{5}$ pangi; 1 hektoliiter (100 liitrit) = $3\frac{4}{5}$ setverikku; 1 meeter = $1\frac{1}{2}$ arss. (42 tolli) ehk $3\frac{3}{4}$ jalga (39 tolli). Lõppeks veel tabel hindade ümberarvutamiseks: 1 kg maksab 2,44 korda enam kui üks nael; 1 meeter 1,41 korda enam kui 1 arssin ja 1,87 korda enam kui 1 küünar; 1 liiter 0,81 korda nii palju kui 1 toop (s. o. 1 liiter maksab $\frac{4}{5}$ toobi hinnast).

Küsimusi ja vastuseid.

Küsimus: Minu poole on pöördunud mõned isikud küsimusega, kas „Kaitse Kodus!“ ilmuva kaastöö eest maksetakse ka tasu ja kui suurel määral (näit.: joone all mingisugune jutt sõdurielust jne.)? Siis — kuidas saata ülesvõtteid, kas saab neid pärast tarvitamist tagasi, ilma et need oleksid kaotanud oma väärtuse? Või maksetakse ka nende eest tasu?

Minul oli kavatsus saata januarikuu numbrissee kirjeldus ühes piltidega maleva sidekomando tegevuse üle, samuti spordielust. Kui nende eest määratakse tasu, saaksin saata edaspidi rohkemgi kaastööd.

Kas on teil „Kaitse Kodus!“ varem ilmunud (1926./1927. a.) klischeed alles, et võiks neid tarvitada teistkordselt minu kirjutise juure?

N. L.

Detsembri 30. päev, mil möödus 10 aastat Soome vabatahtliste Eestisse saatmisest, tuletati Helsingis meele paraadiga Eesti vabadussõjas langenute ühishaua Vanakirikku puisteel. Hauale oli kogunenud Helsingi kaitseliidu aukompanii lippudega ning muusikakooriga, Eesti vabadussõjast osavõtjad, üliõpilaste organisatsioonid lippudega, hulk kõrgemaid ohvitseri, seltskonnategelasi ja palju rahvast. Kui muusikakoor oli mänginud koraali „Üks kindel linn ja varjupaik“, astus mälestussamba juure Eesti avitamise komitee juhataja dir. O. V. Louhivuori, kes pikemas kõnes tuletas meele noid silmapilke, mil soomlased appi tõttasid oma vennasrahvale. Ta tuletas meele Soome vabatahtlikkude kogumist, nende esimesi muljeid ja võitlusi kogu vabadussõja ajal. Edasi avaldas dir. Louhivuori arvamist, et Soome abi tähtsust kord ajalugu õieti hindab, nüüd juba praegu võib öelda, et Soome vabatahtlikud ei võidelnud mitte ainult Eesti heaks, vaid ka Soome heaks, sest kui oleks Soome lahe lõunarand sattunud venelaste kätte, oleks kujunenud ka Soome saatus teiseks. Lõpuks arvas kõneleja, et 147 kangelase ühishaud peaks olema sama püha ka soomlastele, kui ta on olnud tänini eestlastele. Kõnele järgnes „Soome laul“. Selle järele panid hauale pärja Eesti avitamise peakomitee poolt dr. Ivalo ja Eesti saadik A. Hellat südamlikkude sõnadega. Pärjasid pandi veel „Põhja poegade“, Ekströmi rügemendi, üliõpilaste side, kaitseliidu j. t. poolt.

Lõuna-Ameerikas vana-aasta lõpul vägisi tormama kippuv sõjatont näib nüüd seks korraks siiski olevat uinutatud: Boliivia ja Paraguay on annud ametliku lühaduse alistuda vahukohtale, kes peab nendevahelise tülüküsimuse lahendamaks ja kelle liikmeteks on erapooletute L.-Ameerika riikide esindajad. — Ka näib, et võitlusmürin vaibub Süda-Aasia riigis Afganistanis, kus oma Euroopa-reisiga meilgi üldtuntuks muutunud kuningas-reformaator Amanullah näib olevat mässajaid lõonud ja nüüd nendega leppimas. — Poliitilistest sündmustest väärib veel teravat tähelepanu Saksa-SSSR kaubaleping — sellest aga mõni teine kord pikemalt. — Briti kuninga George V haiguses on jõudnud kätte paranemisejärk, mida kuuldes hingavad kergemalt sajad miljonid Briti maailmariigi kodanikud.

Vastus: Kuigi Kaitse Kodu!“ sisu aasta vahetusel on suuresti muutunud, on nüüdki võimalus temale teha kaastööd. Kaastöö — nii kirjutised kui ülesvõtted — arvatakse tasu alla, kui neil sellekohane soov on lisatud juure. Seejuures on aga tingimuseks, et kaastöö oleks tõesti huvitav, kuna me ei saa enam avaldada lihtsaid, aga pikalt-laialt ja seejuures veel kuivalt „kokkutaotud“ kroonikalisi kirjutisi selle või tolle üksuse harilikust tegevusest. Aga nagu roa valmistamisel kõik oleneb kokast, nii ka kaastöö suhtes: väiksemastki sündmusest võib osav sulemees anda tõesti huvitava kirjelduse, missuguseid vajame ja väga palume saata. Mis puutub ülesvõtetesse — vajame neid alati, — kaitseliidu tegevuse illustreerimiseks — ühes asjakohase selgitava sõnalise lisanudusega.

E. J.